

Egy néhány tavasszal eszelőt járt itt egy öreg ur, attól tudom, hogy más városokban az ilyen magunkfajta oszlopoknak olyan házakat építenek, mint a milyenneknek mi voltunk egykor alkotó részél, — itt nagyot sohajtott — vajha itt is építenének.

Nó, de tovább nem folytatom, mert még a helyett engem találnak a Lipótmezei muzeumba küldeni.

Torda.

Kápolnay Lajos.

„A nők szívében nyilatkozik meg az igazság, s övék a teremtés hatalma. Az E. M. K. E. zászlóját a magyar nők adták kezünkbe; s ha e jellel küzdünk, megtaláljuk mindig az igazságot, s célunk elérése biztosítva van. A nők működése biztosítja küzdelmeinkben az eszményi tisztaságot, az erkölcsi erőt“.

Kolozsvár.

Deáky Albert.

Emléksorok.

Az Emke gyűlések Magyarországnak „Erdélyben“ újjá-születése emlékünnepeit jelentik. Buzgó imádság szálljon e napon a gondviselés urához minden igaz honleány és honfű szívéből!

Aldjuk Istent a multért, melyben a legszebb eszmét teremtetted s abba örökéletet, halhatatlanságot lehelt! Kérjük Isten segédelmét a jövőre, hogy abban ne bacsásson ránk ellenséget és ha bocsát, adja nekünk az egyetértés és hazaszeretet tettei kész erejét és hatalmát megmenteni, nagyggá és tiszteltté tenni Magyarországot és a magyar nevet!

A jelenben újjuljon meg a jelszó: „a haza mindenek előtt!“

Szőkefalva.

Gvidó Béla,

kükküllőkőri unitárius v. esperes

Husvétii szokások a havason.

A falusi szokások között nagy szerepe van a sétának.

Egy ily sétában találkozám egyik rossz emberemmel, az idevaló állami iskola igazgatójával, mert jó embernek csak nem nevezhetem őt, a ki engem felszólít az E. M. K. E. albumába emléklapot írni, én, a ki eddig még az apró hirdetésekbe sem mertem volna írni és összes írási tehetségem csak egy-egy levélből állott, s azt is csak egy-egy falusi jó barátomnak s így jó emberem azt tőlem nem kívánhatja, legfőlebb tréfából; de sértett büszkeségemben elvállaltam, mert a boszu édes, gondolom, hogy saját gyarló nevemet elhallgatom s így az emléklapnak gyarlósága szálljon az ő fejére. — (A nevet nincs miért elhallgatni. Szerk.)

Na de most itt ülök, toll a kezemben és látom, hogy rossz irni is nehéz, hát még jól; nagy tépelődés között kitekintek az ablakon, keresek egy mentő gondolatot. Ha egy író ülne helyemben és látná azt a szép vidéket tavaszi ruhájában, a gyönyörű kékségben ragyogó eget, az örökzöld fenyvest, az Aranyos tiszta vizét, szorgalmas népét, öt perc alatt a legszebb emléklap meg lenne írva. De hát én mit írjak? Hanem mégis megragadja figyelmemet, hogy miért szorgalmasabb ez a nép már ma, mint máskor, miért az a lázas sietség; mindenki, apraja, nagyja, öreg és fiatal jön, megy, tesz-vesz és látva egy gyerek kezében pirosjóst.

Borbély György. Emke-Emlékkönyv

11

ez eszembe juttatja, hogy holnap a románok husvétja vagyon, — feltámadott a megváltó. Hálleluja!

A feltámadó megadta az eszmét, leírom itt a topánfalvi havasi nép husvéti ünnepét és szokásait.

Miután a szegény havasi nép hat heti szigorú böjt után husvét vasárnapjára virrad, első teendője ünnepi ruhát ölteni s ki-ki az Isten házába siet, hol hálalaima szólal fel az egek urához; egymással találkozva, így köszönnek: „feltámadott Krisztus urunk!”, mire azt felelik: „igaz, hogy feltámadott!” s ezen üdvözlésük nyolcz napig van szokásban. Isteni tiszteletük nagy szertartással jár és sokáig eltart s a papnak ajándékba szép fehérre mosott, felszalagozott bárányt visznek s ez az istentisztelet alatt szabadon a templomban jár; a templomból kijöve, mindenki haza megyen s neki adja magát a már régen nélkülözött luculusi ebédnek s a többi részét a napnak nyugalomban töltik el. — De annál zajosabb husvét másodnapja templomozás után, mert ekkor már egészen a vígságnak adják át magukat és kinn a szabadban táncmulatságot rendeznek, miután megelőzőleg, mint hajdan a szent sirt őrizték, a fiatal legények a templomból kikért tókát egy magaslatra felállítva, szombat délutántól hétfőn reggelig éjjel-nappal őrizték és folytonosan verik. A házas férfiak pedig mindent elkövetnek, hogy azt elophassák, erre minden eszközt felhasználnak és minden csel meg van engedve, ha sikerül nekik ezen tókát ellopni és egy más magaslatra elvinni, akkor a fiatal embereknek husvét másod- és harmadnapjain levő nagy táncvizgalmon nem szabad résztvenniök és csak távolról nézhetik a szép leányokat és menyecskéket, ha csak dus váltságdíjt nem fizetnek, a mi abból áll, hogy a mekkora helyet a tóka elfoglal, azt mind tele kell hogy rakják pirostojással,

kaláceszal, borral és sörrel, mire a házasemberek ügyelnek, hogy minél több bor és sör elférjen.

Hétfőn templomozás után a fiatalág elindulzenesző mellett házról-házra *hivogatni*; első személy a faluban a főszolgabíró, nála kezdik meg a hivogatást s ezéért a megtiszteltetésért rendesen egy ötös huzalkodik ki a zsebéből s ez a mulatság költségeinek fedezésére fordítatik s hogy ezen költségek kiteljenek, következünk mi, többi halandók, sorra s ki-ki hozzá járul tehetsége szerint a népmulatsághoz és őszintén mondhatom, hogy nem sajnálja senki a költséget, mert a hol a nép mulat, ott boldog is kell hogy legyen.

De sőt az itt lakó magyarság is örömmel várja azt a mulatságot, a melyen szintén részt vesznek s gyönyörködnek e nép faji tánczában, a csálinában, mely hasonlít a lassu magyarhoz, valamint az igazán szép leányok- és asszonyokban, kiknek szépségük emeléséhez hozzájárul még a festői ruházatuk is s egyeseknél még emlékeztet a magyar viseletre, sőt a szép szálás barna férfiakban mintha egy-egy csepp magyar vér is folyna, oly tüzesen forgatják táncosnéjüket. Állítólag a XVII-ik században erre a vidékre székelyeket telepítettek.

Elnézve azt a tánczoló, vígadó sokaságot, románt és magyart egyelesen, szomorúság száll meg és elgondolom, miért is nem lehet ez mindig így . . . miért nem érezhetünk bűnbanatban és vígasságban együttesen? Ugyan minek is politizálunk még mi is?

Topánfalva.

Zarándi K. Károlyné.

Gondolatok.

Az iskola az egyenlőség, szabadság, testvériség előesernoka, hol nincs különbség szegény és gazdag között: ártatlan gyermek itt mindenki.

Szeretetet a nevelés főszékőze.

Ha minden tanító a történelemből merített hazaszeretetét és a történelem csoda alakjait a gyermeki szívbe be tudja eszegetetni: akkor a jövő szabadságharcz lelkos katonáit ők forják győzelmeire vezetni.

Torda-Tur.

Kovács Sámuel,
állami tanító.

*Az igazság győzelmét egyidőre elnyomni lehet,
de állandóan meghívítani nem.*

*Mint a napsugár a legzordabb hidegen keresztül is,
utat tör ez magának a legnagyobb zsarnokságon át is.*

*Es mint a napsugár annál inkább melegül, úgy ez is annál hatalmasabban nyilvánul,
melynél hosszabb ideig volt elnyomva.*

Ime: az Emke példája. A nemzeti igazság megnyilatkozása volt ez tíz évvel ezelőtt, a nemzeti ügy igazságának győzelme, melyet nem fojthatt el évszázadok ellentétes szelleme és nem akadályozhatott meg ellenségeinek ármánya.

Dudapest.

Székelyi József.

Emlékkönyvbe.

„A legelső magyar ember a király.”

Torda.

Gr. Bellen Géza.

Mihály oláh vajda megületése a Torda mezei táborban (1601).

Torda történetében a legválságosabb napokat élte a XVII-ik század legelső éveiben. Azok a zivatartok, melyek Erdély felett ekkor elvonultak, a kis külön ország természetes központja, Torda felett cikáztatták tán leginkább villámaikat. Itt terült el Erdély Rákos-mezeje a Keresztes-mező. Itt gyülekeztek 1600 nyarán (mint annyiszor máskor is) az erdélyi hadak, hogy felszabadítsák Erdélyt Mihály oláh vajda zsarnok uralma a'ól, a ki egy évvel ezelőtt Rudolf császár-király zsoldján, a székelyek segítségével, leigázta a Báthory Zsigmond léha fejedelemsége alatt a bukás örvényébe sodort országot. A Miriszló határában vívott csata (1600 szept. 18 án) Mihály vajda megveretésével s Erdély felszabadításával végződött. A lengyel hadak aztán Moldva és Oláhországból is kivertek a kalandor hódítót, a ki hazáttanul bolyongva szökött fel Bécsbe és Prágába segítségért könyörögni, hűséget esküdözvén, ha újra segítségét nyerend Erdély elfoglalására. Az osztrák politika Erdélyt minden áron birni óhajtván, még egyszer zsoldjába fogadta a kalandort, de most Bástával, a kassai főkapitányval együtt küldötte Erdély ellen, hogy ellenőre legyen, ha Erdélyt újra magának akarná meghódítani. Bástá intézi a goroszlói harczot Báthory Zsigmond fejedelem ellen (1601 aug. 3.), a mely által Erdély a Bástá német — s a Mihály vajda oláh-rácz hadainak szabad zsákmánya lett.

De Mihály vajda (a kiben a mostani oláhok az ő beteges fantáziájuk ideálját, Dákó-Románia első történeti harcosát szeretik képzelné) meg akarta veretni a császári hadak vezérét s Erdélyt a maga kezére óhajította ismét keríteni. Amde az olasz dobosból lett generalisban magához méltó ellenfélre akadt s ez saját fegyverét (az orgyilkosságot) fordította ellene s Torda mezején megölette.

Sok tanulság rejlik ezekben a 300 évvel ezelőtti történetekben a mostani időkre is, midőn oláh szomszédaink és honfőúrjaink a multakból nem tanulva, ismét a vakmerő kockázattal politikáját követik.

Mihály vajda történetéből álljon itt mutatványul az ő megöletésének rövid elbeszélése.*

Básta és Mihály vajda nem sokáig versenyezett egymással a letiprott ország kuldusbotra juttatásában: másféle versengés kapott lábra köztük. A régi gyűlölet parázsa, melyet a királyi békítő parancs csak gyöngye hamuval fedett be, lángra lobbant. A közös ellenség előtt szövetségeseik, a hatalmas felett osztozkodásban összeférhetlen riválisokká, halálos ellenségekké váltak. A generalis és a vajda: tűz és víz. Vagy a víz oltya el a tüzet, vagy a tűz hevétől válik a víz parázzá, gőzzé. A kettő egymást meg nem tűri.

A goroszlói csatától csakhamar Kolozsvárra, innen *Torda* alá, a *Keresztessmezőre* szállott a kettős sereg. Külön táborozott Básta, külön Mihály vajda serege. Az Aranyos partján az alanti síkon Básta, — attól délre a lépcsőzetes magasabb fensíkon (a most is járt római ut mentében) Mihály vajda ütött táborát. Torda az első nap lángba borult. Az oláhok gyújtották fel (kétszer is egymásután) a gyűlőt várost, bosszút akarván állani, a miért a mult őszzel az erdélyi felkelő nemességnek gyülekező helye volt. Básta erre ráüzent a vajdára, hogy „az várost ne égtesse, mert az császárnak ő felségének nem azért vették meg az országot, hogy eléggések és elpusztítsák.” Mihály vajda erre azt felelte tolmácsa *Raguzai* János által, hogy „*az császárnak elég országa vagon, nem szükölködik ő Erdély nélkül, ő (M. v.) a rajta tett bosszúságot megakarja vindicálni.*”

* Lásd részletesebben: Erdély és Mihály vajda története 1595—1601, *Irtá Szécsény* Lajos kolozsvári egyetemi tanár, a M. Tud. Akadémia I. tagja, Temesvárt, 1894. 612. lap.

Mindez és még sok egyéb növelte a gyűlöletet s még inkább megerősítette Bástát abban a hitben, hogy a vajda „*minden módon azon volna, hogy Erdélyt magának foglalja és hogy Mihálynak oly tanácsa volna, hogy ugyanott Tordánál az nemeseket levágja és őt (Bástát) kiűzze az országból.*” Ejtettek ilyen szót is Mihály vajda emberei: „*Torda-mezején vesztették el Erdélyt, itt is akarjuk visszaszerezni.*”

Básta belátván Mihály vajdának ismét az erdélyi uralomra törekvését, hogy a további bonyodalomnak elejét vegye, sürgetni kezdte Mihály vajda Havasalföldébe való kimenetelét, mert neki — ugymond — utasítása van, hogy őt oda bekisérje, hogy ő aztán ott uralkodjék. Mihály vajda azonban erről hallani sem akart, azt felelte: „*sőt énnekem az császárral más tractatusom volt ez ország felől, miért hogy ezelőtt is én bírtam és az császár is Pecz Bertalan és Székely Mihály által énnekem megadta volt ezelőtt Erdélyt, most is ugyanazon tractatushoz akarom magamat tartani.*”

Mindezek következtében Básta elhatározta, hogy Mihály vajdát megöleti. A véres tett végrehajtását így adják elő forrásaink:

Mihály vajda Fogarasra készült hadaival, hogy ott fogságban lévő háznépét kiszabadítsa. Bástától segédcsoapatokat és néhány taraczkot kért, hogy Fogarast megostromolhassa. Básta azt üzenté: nem engedheti, hogy e tábor kétfelé szakadjon, várjon, ő is vele akar menni. Básta erre előttnék látta az időt, hogy gyilkos szándékát végrehajtsa. Szombat este volt. Hivatja magához néhány meghitt vallón (flamand hadnagyát s „megjelent nekik akaraját, hogy ha élni akarunk mi mindnyájan, a kik császárral hívei vagyunk, — ugymond — az oláhok meg kell ölnünk, mert minden módon ránk szándékozott, hogy elveszesen s az országot magának foglalja.” A vallonok készségesen vállalkoznak a vajda megölésére.

„Másnap, vasárnap (aug. 19) meghagyja, hogy az kornétát (mely kis zászló), kit mindenkor Básta előtt szoktak hordozni, valamikor látják, hogy dob és trcmbita nélkül lóháton felemelik, mindjárt minden vallón és német lovak hátokon legyenek, mintha mindjárt az ellenséggel szemben akarnának vinni.” Így Básta serege nagy csendességben felkészüle, hogy ha kell, az egész sereg a vajda táborára üssön. Básta közülök 300 vallont és né

metet kiválaszt és Mihály vajda táborába küld a kiszemelt orgyilkos Beauri Jakab vezetésére alatt.

A vallon kapitány csellel élt. Először csak kevesed magával ment a vajda sátorához, hogy kikémlelje, „hogy az vajda mit cselekszik és ha hozzáférhetnek-e az megöléséhez”. — A vajda mit sem sejtett. „Oly igen nem tudta az ő reá való tanácsot, hogy mikor Bori oda ment reggel kémleni, akkor még ágyából fel nem költ volt s így Ivántól, a tolmácsától izent be Bori az vándjához, „hogy hallván Fogarasra készülését, kéri, vinné el őket, a vallonokat is magával, hogy nekik is jutna valami az ország javaiból, mert most mind csak a hajduk töltöznek minden gazdagsággal.” A vajda örömmel vette ajánlkozásukat s tüstént küldötte Bástához Juan nevű tolmácsát.

Az alatt a többi vallonok is megérkeztek s a sátort hírtelen körülfigták. A vallon kapitány látván, hogy a vajda ingyen sem gondolkoznék halála felől, úgy kezdett hozzá a dologhoz. „Beauri néhányad magával a sátorba megy s ezen szavakkal: *fogoly vagy!* megragadja a vajdát. Mihály sem rest, felkiált: *bó!* (nem!) s a sátor „árboczfiján” függő kardjához kap bal kezével — mert balog volt, a miért a magyarok „*balog Mihály*”-nak is nevezgették. — Ámde a vallonok megelőzik. Beauri alabárdjával hasba szurja, más vallon puskáját hozzá lövi s épen balkarját találja, a harmadik derekát lövi át. Így, midőn sebeiben összeroskadt, „miérthogy az vallon rozsperegerel nem vehette fejét”, a vajda saját szablyáját kájjal és azzal veszik fejét. Azután a sátorból kivonszolják, levágtat szakalás fejét egy kevéssel azelőtt lehullott löstestére tették és sokáig ott tartatták közszemlére kitéve. Ruhájától megfosztott hullája harmadnapig hevert lemeztelenítve az útfélen. „Az németek a vajla testéből darabonként nagy bőröket szeldekelt ki, megnyuzván a hátát, oldalát, vállát s a bőrdarabokat eltették emlékül s talizmánul. „Végre ilyen undokul, hogy szinte az ebek meg ne egyék, egy kis verembe valami rúczok eltemették.” Bástá aztán Fejérvárra vitette s a vajda által alapított templomban temettette el; később az oláhok Havasalföldére vitték s most ott nyugosznak hamvai egy kolostorban.

A vajda megölése egy pillanat műve volt. A másik pillanatban a vajda sátorában levő *Rákóczi* Lajost vagdalták össze, úgy, hogy négy nehéz sebet kapott: egyet a torán, a melyből,

nehezen gyógyult ki. Azután a nagy zajra előisető néhány (16—17) katonáját csapkodták le, köztük *Bekényi* Jánosnak, egy jeles magyar vitéznek fejét vágták le. A többiek a félelemtől megdermedve tétlenül állottak; mások eszeveszetten menekültek a vérengzés színhelyéről. Ugy, hogy a vallonok minden sátorbeli és kívül való marhát* akadály nélkül prédára vehették.

Csakhamar ott termett Bástá is, mihelyt hallotta, hogy megtörtént, a minek története kellett s lecsendesítette a vajda táborát s magához vette a vajda lovait, lenczét, ruháit, fegyverét, sátraít s minden tábori készletét.

Szomoru sorsa lett a vajda első tanácsosának, a 70 éves Mihálcsa bánnak is. Ő a vajda megölése hírére lovára kap, elmenekül s Tordán felül egy malomba rejtőzött. De a vallonok utána iramodtak s rejtekéből kivonszolták. Sok kínzás-csigázás által vallatták s ölték meg. Azután Fejérvárnál a táborban egy „kőhányás-lyukba” vetették be testét, „az honnat az ebek kivonván, megölték.”

Bástá pedig sietett értesíteni a császár-királyt és Mátyás főherceget a vajda megöléséről, előszámolván az okokat, áruslásának biztos jeleit.

A császár azt felelte, hogy sem nem dicséri a tettet, sem nem helyteleníti; de mert a dolgot meg nem történté tenni már nem lehet, hallgatással veszi tudomásul.

Igy lőn vége Mihály vajdának, a *vitéznek*, a *zsrnoknak*. Vitézsége e harcias korszakban, korántsem áll pártatlanul; zsrnoksága korában is ritkítja pártját. Tagadhatatlan, hogy rendkívüli alak; de távolról sem az, a kinek honfiktársai napjainkban hinni szeretik, midőn újabb nemzetiségi ábrándjaik zászlóvivőjeül emlegetik s midőn a hazugságnak, oklevélhamisításnak, hamis esküvésnek s áruslásnak eme nagymesterét nemzeti hősiük gyanánt tisztelik. Padig neki az, hogy Dákó-Romániáról álmodozzék, esze ágában sem volt Hódításainak nemzetiségi czéljai legkevésbé sem voltak, sőt leginkább idegen fegyveres erőre támaszkodott.

Másoknak (Báthory Zsigmondnak s az erdélyieknek) támogatásával a segítségével harcolt szerencsével a török ellen és alapította meg vitézi hírnevét; de csakhamar megcsalta jölte-

vóit, háládatlan és hűtlen lett irántuk a ellenök fordult. A régi szabadságuk elvesztésén kesergő székelyek elámitásával és segítségével (hamisított császári szabadságlevéllel magához édesgetve őket) sikerült neki az önmagában meghasonlott és orozva meglepett Erdélyt egy pillanatra leigáznai.

Háromszoros csalással érte el ezt, mert az erdélyieknek kívül, kiket az utolsó perczig békeesküldözésekkel hitegetett s a székelyeknek kívül, a kiket oklevélhamisítással csalst zászlai alá, — megcsalta a császár- királyt is, midőn ő pénzén a török ellen toborzott zsoldosaival a császár akarata és beleegyezése ellen Erdélyre támadt.

De a csalásra és ámitásra alapított politikával legfőlebb pillanatnyi sikert lehet elérni. Az erdélyiek a meglepetésből csakhamar felécsudtak, a székelyek kiábrándultak, a császáriakat pedig belátták, hogy őket a vajda saját céljai vak eszközeiül akarja felhasználni. S ezzel szemben Mihály vajdának, maga erejére hagyatva, nem volt többé megállhatása Erdélyben.

Erkölcstelen, perfid politikájának a vége bukás s csufos halál lón. A végzet légvárai romjai alá temeté. Orgyilkosság által kezdette erdélyi uralmát: orgyilkos keze által vezetett el maga is.

Kolozsvár.

Dr. Szádeczki Lajos.

Emke és a magyar társadalom.

A magyar hazafiság hajója zúgó tengeren küzdöz jár s 1000 évi küzdelem után még ma is a tenger hullámai fenyegetik.

A meghódolás eszméjét, mely a „Honfoglalás” ezimű festményen oly szépen van kifejezve, csak úgy lehet a modern magyar állam formájába önteni, ha az egész magyar társadalom az Emke lobo-gójához szegődik.

Emke és magyar társadalom többit végezhet, mint a mennyit idegen népek milliói egyesülve ellenünk, megbirnak.

Az erdélyi részekben nem igaz magyar, ki az Emkét nem pártolja, ha mindjárt szájától veszi is el a garast.

Deés, 1894. május 19.

Veress Dezső,

a „Szolnok-Doboka” szerkesztője

Állami faiskola és magtermelő telep.

Torda városának azon részén, mely az Aranyos-hidján tul a folyó jobb parján terül el, a különféle telepek egész sorozata látható, melyek mindmegannyi éltető forrását képezik 100, meg 100 munkás családnak. Ott van mindjárt a hid mellett a nagy faraktár, közelében a vasuti állomás és egy szünetlen füstöt okádó óriási kemény jelzi, hogy Tordaugyáripár is van. A cellulosegyár szomszédságában, a Felvincz felé vezető országot mentén díszlik nemcsak Torda városának, hanem az egész országnak egyik legjelentékenyebb és legszebb telepe: „Az állami faiskola és magtermelő telep”.

Tulogy Samu, az állami bikatelep igazgatójának, midőn állását elfoglalta, első teendője volt a kezére bizott gazdaság pusztáját befásítani; e célból a kincstár tulajdonát képező és 100 holdat tevő „Királyréten” mintegy 6—7 holdnyi területet felszántatott s különféle gazdasági és gyümölcsfa-magvakkal bevetetett, hogy az így nyert csemetékkel a bikatelep befásítását keresztül vigye, ezzel megvetve alapját a mai állami faiskola- és magtermelő telepnek.

E faiskola kezdetben csak a bikatelep számára termelt facsemetéket, miért is „Állami bikatelep kertesze” nevet kapta, később azonban, midőn Tulogy gyönyörű tervét megvalósítá és a bikatelepet mai szépségében elővaráslá, a királyréti faiskolában nevelt fákat és cserjéket kezdtek áruba bocsátani; a megrende-

lések mind sűrűbben érkeztek, míg végre 1891-ben a faiskola tetemesen megnagyobbított.

Gróf Bethlen András földművelésügyi miniszter reformeszméi között nem utolsó helyet foglal el hazánk gyümölcsészetének fővirágztatása; e célból az ország több részében állami faiskolákat állítottatott s így jutott Torda egyik legszebb s legnagyobb faiskolához. A miniszter áldozatkészsége ismeretes olyannyira, hogy e telep bátran kiállja a versenyt a külföldi országokéival.

Mídon a telep 1891-ben 24 holdra kibővítettet, a teendőket itt annyira felhalmozódtak, hogy Tulogdy Samu a bikatelep igazgatója helyett Molnár István, gyümölcsészeti miniszteri biztos és hazánk első pomológusa, bizatott meg a további szervezésével. Molnár 1892. évi külföldi tanulmányutjáról hazatérve, első dolga volt, hogy tapasztalatai és személyes észlelései nyomán a tordai faiskolát konyhakerti magtermelő állomással kibővítse s ezzel nyerte a faiskola mai elnevezését: „Állami faiskola és magtermelő telep”. — Molnár emez intézkedése nagy fontossággal bír főként azért, mert hisszük, hogy rövid idő múlva a konyhakerti magvakért külföldre vándorolt tömérdek pénz itthon marad. Még egy igen nevezetes mozzanatról kell itt megemlékeznem, még pedig arról, hogy Molnár a külföldön legjobbnak bizonyult azon almafajok szaporítását, a melyek a legalkalmasabbak a gyümölcsbor előállítására, szintén e telepre bízta s így a filokszerá által kipusztított szőlőhegyek ily fajokkal lesznek könnyűszerrel beültethetők.

E telepnek felvirágzása befejezést nyer L'huillier István főkertész kinevezésével, kinek szakképzettsége, ügybuzgalma általánosan ismert s ezt tán semmi sem igazolja oly fényesen, mint az, hogy az 1891-iki országos kertészeti kiállításon Budapesten, mint e telep főkertésze, gyümölcsfáiért arany, rózsáiért ezüst és confériáiért bronzéremmel lett kitüntetve, saját módosításu szemzőkéséért pedig díesérő oklevelet nyert. Egy ily alaposan szakképzett főkertész vezetése mellett bizton reméljük, hogy a tordai állami faiskola és magtermelő telep a hazai e nemű országos intézmények között első helyet fog magának kivívni.

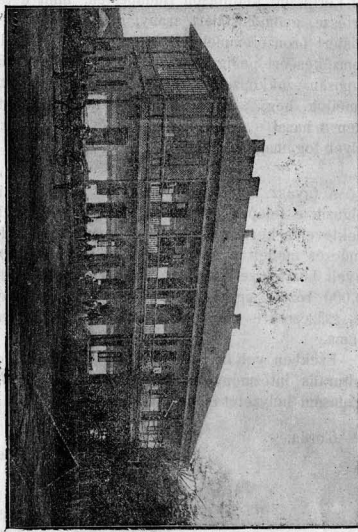
A tavasz beálltával naponkint átlag 50 munkás dolgozik e telepen. ezenkívül van alkalmazva állandóan 4 okleveles kertész-segéd és 6 kertészhojtár; ilyen berendezés mellett a telep évenkint kiad: 50.000 magról nevelt besztezezei szilvafát, 50.000 gyümölcsőjtoványt, 10.000 rózsza, egres és egyéb őjtott diszfát és eszerjét, százezrekre megy az akác- és eperfacsemeték száma.

Ezekben voltam bátor röviden beszámolni egy oly kulturális intézményről, mely hivatva van hazánk közgazdasági helyzetét előhaladásában segíteni.

Torda.

Schmidt Rezső.

A nagytemplom a romlásban

A havasi román köznép babonái a hét napjairól.

A műveletlen román köznép babonás hiedelme szerint a *kisértetek* mindig folytonos harcra készen állanak, hogy támadást intézzenek az emberek *élete, vagyona, boldogsága* stb. ellen; ilyen kisértetekkel népesíti meg a köznép balhiedelme az erlöket, sziklabarlangokat, a mocsárok és tavak vidékét, a hegyek ormait, sőt még a virányos völgyek ölet is benépesíti ily kisértetekkel. Ha támadást akarnak az ördögi lények intézni: *Delzchub*, az ördögök fejedelme megfújja az ezüst sipot, mire a kisértetek megkedzik a szegény nép ellen a rombolás munkáját.

S a műveletlen köznép a szerencsétlenség idején talán istenben vetett bizalommal elég isteni erőt érez saját lelkében, zúgolódás nélkül — a jobb jövő reményében — túrni a csapást? Nem érez elég erőt: a csüggedt lélek kétségek között hánykódik s az ördög hatalma alá kerülnek hitt ember — más orvosa nem lévén, a ki igaz, szilárd hitet ébreszsen benne — *saját papjához* folyamodik segítségért. S a román pap, kit a nép hiedelme isteni hatalommal ruház fel, a ki győzelmesen szállhat küzdelemre az ördöggel is — miképpen fog az orvosláshoz, a szabadtáshoz? miképpen szabadtítja ki az illetőt a kisértetek karmai közül? Talán a felvilágosodás szövétnekét így ekezik előtte lobogtatni? A világért sem! A pap (lehetnek és vannak is kivételek) még táplálja saját ténykedése által a népnek babonás hiedelmét. Adja — a *biztos nyereség* kilátásával — a tudatlant, mintha ő is lenne a kisértetek létezésében; s meghagyja a tudatlan köznepet azon hitében, hogy az ördög által megszállott személyt csakis ő képes papi functiók által (imák elmondásával) megmenteni.

S valjuk meg azonban, hogy az oláh pópák által gyakorolt ördögűzési mesterség első sorban nem az egyszerű pópáknak róvható fel hibául, hanem az *egyházi főhatóság*nak, mely templomi könyveiből az ördögűzési imákat még ki nem küszöbölte!

A román keleti szertartású egyházak templomi könyvei a kelet régi szent atyák valláserkölcsei világnézetének tanubizonyosságai, azon korból valók ezek, mikor a vad, barbár népek rendet, törvényt nem szerető rakoncátlansága ellen a *hársadalom caskarja* nem létezett s csupán az egyház lélekfőkező methaphisicai tanainak bilincsei tartották lekötve a korlátlan személyi szabadság romboló erőt. S habár jelen korunkban ez a visszás állapot már nem létezik, mert ezen „*romboló erők*”-nek már más és erősebb *főkezőjük* is van, mint a még jelenben is érvényben levő s a jelen kor szelleméhez át nem idomított régi egyházi tanok bilincsei: mégis a görögös román nyelven *Euchologia*-nak címzett templomi könyvek, a melyekben az élet még oly aprólékos körülményeire is babonás imák léteznek, érvénye most is fenn van tartva.

Nagy ördögűző varázserővel bíró imagyártó volt a románknál különösen a X-ik században élő *Nagy Vazul, Cappadocia püspöke*.

Ördögűző imáinak egyike — a mely jelenleg is használatban van — a következő:

„Megátkozlak tégedet, a gonoszság és gyalázat kutforrását, az ellenkezés és galádság kezdőjét és létrehozóját! Megátkozlak téged, az égi fényből kitagadottat és kevélységem miatt a mélység sötétébe taszítottat. Megátkozlak téged és minden akaratodnak engedő erőt. Megátkozlak téged tisztátalan lélek az Istennel, Adanaival, Eloival, a mindenható istennel! Menj ki és távozz N. N. isten szolgájától. Megátkozlak téged az istennel, ki szavával teremtett mindent, ki alkotta a látott és nem látott természetet, ki teremté az embert az ő képre, ki előbb ezeket angyali örökösével megvédte, ki a magasból vízzel fullasztá meg a bűnt s az ég alatti mélységeket kitará és a tisztátalanságot cselekvő óriásokat megrottá és ama becselenekek tornyát szétrombolá és tüzzel és kénnel égéte meg Sodoma és Gomora lakóinak földjét, minek tanujaként füstölög az olthatatlan füst, ki vesszőjével elválasztá a tengert és a népet száraz lábbal vezeté át s Faraó zsarnokot és Isten ellen küzdő hadseregét habok közé temette örökre. . . Megátkozlak azzal, ki a szel megdorgálá és lecsendesíté a tenger viharát, ki előzé az ördög seregét!.

„Féj, fuss, hord el magad, távozzál tisztátalan és förtelmes ördög, a ki a mélységből való csalárd vagy és alak nélküli, látható szemérmetségre, látható álnokságra; bárhol légy avagy menj: akár te vagy maga a Belzebub, akár a megrázó, akár kigyó képében, akár vadállat alakjában, akár mint a pára, akár mint a látható füst, akár mint férfi, akár mint nő, akár mint állat, akár mint madár, akár éjszakán beszélő, akár siket, akár néma, akár rögötön megrémítő, akár összetörő, akár leskelődő, akár nehéz álomban, akár betegségben, akár tehetetlenségben, akár kaczagásra gerjesztő, akár könyeket okozó, akár bujálkodó, akár kéjes könyekre fakasztó, akár büdös, akár kivánságos, akár gyönyört adó, akár mérgező, akár szerelemben megőrült, akár csillagokból jósó, akár házi kuruzsló, akár szemérmetlen, akár veszekedő, akár állhatatlan és a hold szerint változó, akár valamely időben visszatérő, akár reggeli, akár déli, akár éjféli, akár késői vagy hajnalhasadti, akár önként lepted meg, akár valakitől küldve vagy, akár váratlanul érkezélt, akár tengerből, akár patakából, földből, kutból, omladékból, sirból, tóból, nádasból, iszapból, völgyből, erdőből, fákból, madarakból, akár dörgésből, akár bányatetőből, vízfürdőből, pogány temetőből, akár honnan tudjuk, akár honnan nem tudjuk, akár ismert, akár ismeretlen, akár nem látott helyről: távozzál és költőzzél, szegélyd meg magad az isten keze által alkotott és díszített képtől.

„Féj! a megtestesült Isten hasonlatosságától és ne rejtse el magad N. N. Isten szolgájába mint vasbot, tüzkatlan, pokol és fogak vicsovertása, — lázadások büntetése vár . . . Féj! Fuss! Hallgass! Ne térj vissza, se el ne rejtőzzél más tisztátalan lélekkel, hanem térj nedv nélküli pusztá műveletlen földbe, melyen ember nem lakik, csak az Isten látogatja, a ki megköti mindazokat, kik megsértik és leskelődnek az ő képmása után; ki a sötétség lánczával bilincselve adott át a pokolnak azon hosszú napon és éjszakán, téged a gonoszságok elkövetőjét és feltalálóját — ördög!! Mert nagy az Istentől való félelem, és nagy az Atya, Fiu és Szentlélek dicsősége most és mindörökké. Amen.”

Az oláh beszerikában (templomban) elmondott ilyen ímára aztán csak meg kell, hogy szegélye magát az ördög is, és eltávozik, de ez az eltávozás rövid ideig tartó, mert más-más

alakban — a szerint kinek-kinek milyenek a lelki víziói — újra csak megjelenik az . . .

A román köznépnél a babonában való hit nemcsak a *sze-relemben* tud hatalmat kifejtetni, tehát akkor, a mikor a szívben tavaszi-hajnalhasadás van, hanem az élet minden körülményei között megtudja kapni magának a részt, a melyen keresztül az emberi lélek világába behatolhasson.

A román köznép babonás hite által képviselt ördög azonban *oktató tanácsokat* is szeret adni a benne hívőknek, megszabván, *hoggy minden nap mit nem szabad tenni*, mert a ki a tilalom ellenére cselekszik: az aztán az *ördögé* leszen.

Bemutatok itten egy néhány *ilyen heti napokról szóló babonát* Topánfalva és Alsószolcsva vidékéről.

a. *Topánfalva vidékén.* Hétfő, szerda és péntek napon gazdagok a szegényeknek nem mernek semmit adományozni, mert azon évben marháik között nagy károsodás fogna történni. Kedden az oláh köznép asszonyai és leányainak nem szabad fogni, mert ha fogni találnak, eljön „Marczolea” démon és közéjük állva kinyilvánítja, hogy mind addig, míg azon estvéli fonásokkal neki azon egy éjjel egy inget és egy lábravalót nem készítenek, el nem távozik; s ha nem teljesítik, őket a demon egytől-egyig megöli. A következő két esetet megtörtént tények gyanánt említik e vidéken. Egyszer 7 asszony összebeszélt, hogy ők kedd napon is fonjanak, hadd lássák: jóni fog-e a dénon.

Össze is ültek fogni, hát csak egyszer megérkezett „Marczolea” s kényszerítette őket, hogy összes fonalikaikat megfonják, megszőjjék s nekie egy inget és lábravalót készítsenek. Az asszonyok — hogy a halált kikerüljék — a démon kívánságának izzasztó munkával eleget tettek: felöltöztették, mire békességesen távozott el körükből.

Egy kedd napon pedig egyedül font *Zmáránda* szép havasi leány, nem tudva a veszedélyes démon létezéséről, hát egyszer csak látja, hogy ablakánál egy sötét alak kopogtat, azt mondván: „fonjál csak tovább, mert nem sokára jövök te hozzád.” Erre a szép *Zmáránda* annyira megijedt, hogy elájult. E közben megjelenik a szomszéd oláh asszony, a ki látta a leányt a földön elájulva, vízzel föllocsolta s a leány beszédére azzal felelt, hogy az a sötét alak Marczolea volt, a ki — ha csak ugyan font — el fogja magával vinni. De a szomszéd asszony

tanácsolta, hogy az összes házbeli edényeit, fazakait, lábosait stb. vegye le a szegről és leborítva tegye azokat a ház közepére s összes ruháit az edények közé, maga pedig fektüdjék le. A megijedt leány a tanácsnak eleget tett.

A sötét démon aztán éjfél tájt megérkezett; az összes edényeket fölborította, a leány ruháit pedig magával vitte. Az edények közül egy leboritva maradt és az az egy aztán viradtig járt és kelt a házban. Ezóta szegény Zmáránda megtébolodva jár a nép hite szerint, a havas árnyas hegységei között — örökösen attól félve, hogy a démon őt elragadja.

Pénteken az asszonyok nem merik a házat kiseperni, az istállóból nem merik a ganét kihányni s nem merik a nők magukat megfésülni, mert babonás hitük szerint ezen cselekedetükért „Szent-vinerea” megharagudnék rájuk és örökös fő- és szemfájással büntetné őket. Ha pénteken fésülnék magukat a nők, ezáltal „Szent Vinerea” istennőt karczolnák arcáján a fésűvel, a miért bárki is — nemcsak e szép istennő — lobbanhatna méltó haragra.

Szombaton délután 5 órától hétfőn napfelkelteig dolgozni nem szabad, mert a ki dolgozik, ha meghal — a más világon — (az infernumban) az ördögök főnöke egy melegített vaspántal fogja égetni a talpát.

b) *Alsószolcsva vidékén.* Hétfőn és szerdán nem jó tejet, turót, szalonnát, gyapjút, egyszóval a házi állatoktól származott élelmi és ruházati czikkeket eladni, sem pedig az élelmi czikkeket a küszöbön keresztül átadni, mivel elpusztulnak a többi marhák is. Kedd napon nem jó sőt adni a marhának, mivel szemhályogot kapnak. Csütörtökön nem jó a juhokat és más házi állatokat este e estefelé megszámlálni, vagy azok számát elmondani valakinek, mivel annak következtében azok részben elpusztulnak. Nem jó, hogy a pásztor a juhokhoz való menetel közben egyék, mivel a farkasok kárt fognak okozni köztük. Ha a juhásztor husvét vasárnapján nem eszik szalonnát és piros tojást, a nyája mentve lesz a kártól. Hétfőn, szerdán és pénteken nem jó a szemetet kivinni a házból, mivel az ilyv megöli a tyukokat. Kedden este nem jó fogni, mivel göröcsöt kaphat a fonó. Nem jó gyapjút fogni husvét és pünkösdt ünnepek között eső csütörtök napokon, mivel villámütést kaphatni.

Karácsonytól újév utánig az asszonyoknak sóval járni nem

szaba¹, mert azután a kezük mindig izzadni fog és varni nem tudnak. (Némely asszonyok a modern társadalomban nem járnak sóval s még sem tudnak varrni!)

Ime, ilyenek s ezekhez hasonlók azon babonák, a melyekben a román köznép manap is még hiszen s a melyek e nép felvilágosodásának mindmeggannyi akadályai. Reméljük azonban, hogy a civilizáció naponkénti terjedésével a köznép józangondolkozása ellen működő babona, vakhít és kísértetek vissza fognak vonulni sötét odjukba, — nem híven már többé létezésükben senki sem. S vajjon bekövetkezik-e valaha ez az időpont? Mintha hallanám kérdésemre *Poe Edgar* sötét hollóját megszólalni: „soha! soha! . . . soha sem!”

Torda.

Nagy Albert.

Minden anyjának gyermekei nevelésénél legyen alapeszméje: „Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar!” . . .
Tonánfalva.

Szekely Nőzsefné.

Hadd füstölögjön az oltár,
Magyar hazánk szent oltára!
Hozson áldozatot erre,
Hazánk mindenik polgára.
A költő dalt, mely felszálljon
Fénytrónusáig az égnek,
— Hálát adni a Hadurnak —
Ki hont rendelt a bérczek közt,
E sokat szenvedett népek!

Torda.

Demeter Dénes.

Mi magyarok könnyen lelkesülünk, de nálunk hamar is eloszlik a lelkesedés lángja. Készségünkben a cselekvésre a mily gyorsan elhatározzuk magunkat, ép oly gyorsan föl is hagyunk az akcióival. Pedig maradandó, nagy alkotást csak együttes és kitartó munkával lehet létrehozni.

Kulturális testületeinknek intensív működését és a kitűzött cél elérésére irányuló törekvését ez zabolásztja meg.

Mindenik társaságban ujjainkon számlálhatjuk elé, kik dolgoznak, kik vesznek részt anyagi áldozattal, aktív tevékenységgel a kitartó munkában. A művelt társadalomnak egy nagyon csekély része ez.

A nagyobb rész össze dugott kézzel néz, élvez a munkás kezek által kivívott előnyöket s áldozat nélkül, féltlenül — bírál.

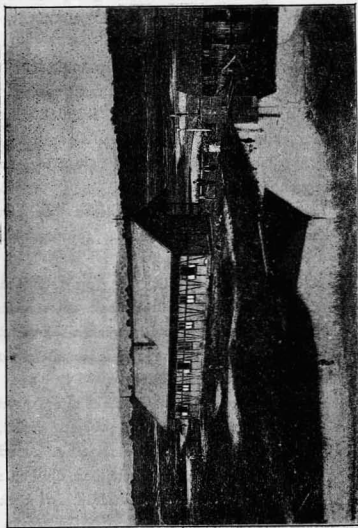
A külföldi társadalmi élet más; ott munkában és áldozathozatallban az emberek kitartóbbak. A részvétel általánosabb. Az eredmény csaknem minden közművelődési és társadalmi alkotásnál kedvezőbb. E tekintetben sokat kellene, hogy tanuljunk a külföldtől.

Sokat kellene hogy tegyenek, legalább a jövő nemzedék érdekében, közép és felsőbb tanintézeiteink vezető férfiai. De az a baj, hogy ezek is elcsigetelek magukat a társadalmi élettől s a fiatalság nem találkozik velük az életben sehol. Nem látja őket másutt, csak a kathedrán. A tisztelgetet érdemlő kivétel nagyon kevés.

Kolozsvár.

Kuszko István.

Sós melegfürdő hátsó része a tavakkal.

Tordai országgyűlések.

Az a nagy igyekezet, a melylyel Torda városa az E. M. K. E. fogadására készül, eszembe juttatta régi dicsőségét. Magam előtt képzelem, mint seregel össze fejedelmi palotája körül az ország fejedelme egy fényes udvar kíséretében, az ország nagyjai nemzeti díszben, hazafias lelkesültséggel. Magyarok és székelyek között a hazafias szászok egy tanácsot ülnek s a sokat zaklított ország szeme jó reménységgel tekint rájuk.

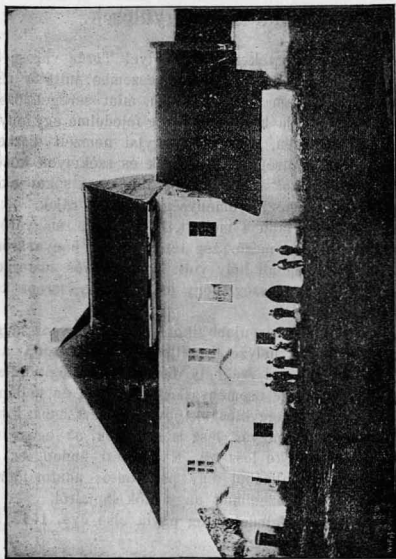
A historia tanu a mellett, hogy mióta magyaré e hon, a Keresztes-mező szép tere gazdag bányavárosával mindig központi hely volt. Torda város historikus fiaira vár a kötelesség, hogy ezt a fontos szerepet kellően méltányolják.

Most, midőn az újabb alkotmány s az anyaországgal kötött egység a helyzetet teljesen megmástitotta s a várost egy megyei székhely dicsőségével elégíti ki, egy E. M. K. E. nagy eseményzámba megy s én hajlandó vagyok azt országgyűlésnek nevezni, mert habár csak egy nemzet, a magyar, lesz is ott jelen, az egész ország közös érdeke lesz ott. E nemzeti ünnep, ez országgyűlés alkalmából egy pár fontos adatot idézek emlékezetembe az elmúlt nagy idők lapjairól.

A nemzeti fejedelemség egyik első éve, 1542, különös figyelmet érdemel.

Nagy volt a veszedelem minden oldalról. Ferdinánd nem volt egyetértésben Izabellával; Erdély helytartója, Frater György barát, sokféleképpen mesterkedett, a török

fenygetőzött és óriás sereggel közeledett a határ felé, az oláhok pedig Mihály vajda vezetése alatt „rabolva zsákmányolva és sarezolva nyomultak át a székelyfö-

Régi fejedelmi ház Tordán.

dön Beszterce felé“. Ily körülmények között az országgyűlés Tordán 1542. decz. 20-án összehívott. A „három nemzet“ közül a magyarok és székelyek szép számmal

voltak, a szászok kevesen. A barát ebben a nyomasztó helyzetben is magára gondolt s az egész fejedelmi hatalmat kezébe kerítette. De azért nem az ő érdeme, hogy a veszély elhárult, hanem a rendeké, a kik a helyzet komolyságát megértve, „a közjóra, az ország megmaradására s az igaz és testvéri egyetértésre“ hivatkozva, a három nemzet unióját megerősítették s határozták: „Sok baj származott a színlelt egyetértésből s hogy több ne származzék jövődében, *letévén a gyűlöletet, a szineskedést, valódi és igaz testvériséget tartunk s ha ellenség rontana be, az ország mostani főbirójának vagy annak, kit az ország azzá teend, rendeletére közösen védjük egymást*“ . . .

„A ki idegen hatalmassággal esküszik össze vagy szövetekezik, halállal lakoljon. Elveszti jószágait. Épen így bünhődik az is, ki a haza veszedelmével a magánhasznát kergeti s a ki saját hatalmából határoz a fejedelemség felett“.

1545-ben ennek a szellemében tartatott egy másik, melyen a *közös telerviseles* kimondatott, mert „a haza közönségesen mindnyájunké s így a megvédéséből származó haszon is közös“.

Ugyanez az országgyűlés a *vallás ügyében* a legelső szabadelvű határozatot hozta, melyben a protestáns vallásra állottak vallásgyakorlatát megengedte. Ez az engedély főleg a lutheranusokat illette, de már az 1557 júniusában Tordán tartott országgyűlés a kálvinistákra vonatkozólag hozott határozatot, melyben egzszermind megvetette alapját az unitárius egyháznak is: „mindenki azt a hitet követheti, a melyet akar, a régi vagy új szertartásokkal, csakhogy az új hit követői ne bántalmazzák a régi hit követőit“.

Ehez vegyük hozzá, hogy 1563-ban ugyanesak Tor-

dán egy részleges országgyűlés az 1557. évi határozatot azzal egészítette ki a béke érdekében, hogy a „hol csak egy templom van, midőn az egyik felekezetet istentiszteletet tart, azt várja meg a másik“.

Ezután már oly rohamos a reformszellem diadala, hogy azt semmi akadály fel nem tarthatja. A dolgok élén János Zsigmond, a fennkölt szellemű ifjú fejedelem áll s mozgatói, a nagy tehetségű Dávid Ferencz és több jeles társa, kiknek befolyása alatt ugyancsak Tordán 1566. márczius havában már a kath. egyház tagjai ellen hozott határozat, melyben „hogy az hamis tudomány és tévelygések az anyaszentegyházból kitisztítassanak, végeztetett, hogy aféle egyházi renden itélő személyek, kik a pápai tudományhoz és emberi szerzéshez ragaszkodtanak és abból megtérni nem akarnak, ő felsége birodalmából mindenünnen kiigaztassanak“.

Ez a határozat komoly bizonyíték a mellett, hogy az ország vezetői új életet akartak teremteni. Ővék az érdem, hogy korukat több száz évvel megelőzték, azt mondva ki, a mire Európában csak egy francia forradalom adta meg a jelszót, hogy „az evangéliumot ki-ki az ő értelme szerint hirdesse s a község-ha venni akarja, jó, ha nem pedig, senki kényszerítéssel ne kényszerítse, az ő lelke azon meg nem nyugodván; de oly prédikátort tarthasson, a kinek tanítása ő nekie tetszik. . . Ne szidalmaztassék senki a religióért senkitől, az előbbi constitútiók szerint és nem engedtetik ez senkinek, hogy senkit fogsággal avagy helyéből való priválással fenyegeessen a tanításért, mert a hit Istennek ajándéka; ez hallásból léssen, mely hallás Istennek ígéje által vagyon“.

Ezek a szavak 1568-ban januárban foglaltattak törvénybe. És ha Torda városának semmi egyéb emlék

nem maradt volna fenn a multból, ez elég volna arra, hogy a vallási és tudományos műveltség zászlóbontójának az egész művelt világ elismerje, mert ezzel megelőzött mindenkit.

Ugyanez a törvény az ország vallásai közé bekebelezte az unitáriust, melynek Torda város azóta állandóan hű ápolója. Bizonyoságával annak, hogy az országgyűlések fennkölt szelleme áthatotta a város polgárságát is, mindig azt látjuk, hogy Torda város elől jár akkor, a mikor a haza érdeke, a nemzeti lelkesedés és a szabadelvűség forog szóban.

Kolozsvár.

Boros György.

A tordai Labyrinthus.

Van Torda város délekeleti oldalán egy nagyocska hegy, melyet közönségesen Labyrinthusnak hívnak. Csaknem megfoghatatlan, hogy ezt a hitregéből vett nevet honnan vette? és lehetnek sokan, kiket érdekel s szeretnék ez elnevezésnek legálább némileg történelmét tudni.

Előre bocsátom megjegyzésképen, hogy a latin példaszó szerint a történelem vagy igaz, vagy kétes, hátkordom egy nagyon hosszú életet élt s már régen elhalt hítele embernek, a kitől kérdezősködtem, nyilatkozását ide följegyezni.

Az az öreg ur, ki a mult század derekán született, ugy nyilatkozott és határozottan állította, hogy a tordai unitárius gymnasium tanulói arra a hegyre, minthogy onnan a hó korán takaródott el s ezért játszóhelynek már jókor igen alkalmasnak ajánkozott, oda rándultak ki játszani, labdázni, cziczét futni, birkozni stb., helyettesítve a tornaszatot és a mostani atletikát, akkor még egyszerűbbek lévén a tanulók multságai a mostaniaknál, szó sem volt akkor, hogy zene, táncz, nök és leányok együtt legyenek és nagy költekezéseket tegyenek. Egyéb multságok között az akkor épen tanulás alatt levő Ovidius „Átváltozásai“ (VIII. k., III. f.) nyomán játékból készítettek egy labyrin-

thust s így maradt a név e hegyre,*) arról, hogy azelőtt e hegyet mikép hívták, a tordavárosi levéltár szolgálhatna felvilágosítással, mert hogy ósidóktól fogva Labyrinthusnak hívták volna, alig lehet szó. Hiszen ennek példájúl azt is tudjuk, hogy csak a mi időnkben is a gróf Mikó házát csak alig félévig birta haszonbérbe Biasini s azért mai napig is sokan csak így nevezik.

Torda.

Albert János, unit. pap.

Főntartani hazánkban a magyar nemzetiséget, egyseremind fejleszteni és uralmát minden megtámadhatóság ellen biztosítani annyi, mint as egyetlen valódi világozóságot terjeszteni.

Kolozsvár.

Ferenczi Zoltán.

Az E. N. K. E. lobogóján, öleiben a gyermek Megváltóval, Magyarország védasszonya trónol. Modern szemekkel nézve: az anya és a gyermek.

Minthoogy a gyermek a jövő, ez azt jelenti: hogy a nemzet jövője az anyák kezében van.

Kolozsvár.

Szekula Ákos.

*) Aranyos-Rákoson, a „Cseremező” gyepes hegyén, a régi iskolágyerekek ugyancsak tavaszi kiránduló helyét hívják „Labyrinthus”-nak, Szerk.

Vadászati viszonyok Tordán és vidékén.

A vadászat férfias időöltés, ügyességet, bátorságot sőt vakmerőséget is feltételez.

A vadászat a hasznos vad rendszeres értékesítésének művészete, mely abból áll, hogy a vad meghatározott elvek szerint védelembe vétetik vagy elejtetik, a ragadozó állatok pedig elpusztíttatnak.

A vadászat az ősvilágban — és a vadembereknél még most is — az önfentartás ösztöne által hivatássá válván, az élelmi szerek és a ruházati szükségletek beszerzése céljából szenvedélyvel üzetett, de lassanként férfias mulatsággá vált, mely majdnem minden művelt nemzetnél mindig nagy tekintélynek örvendett. Eredetileg mindenki szabadon vadászhatott, de a birtokviszonyok változásával a vadászati jog keletkezett.

A vadászati jog összessége azon törvényes intézkedéseknek, melyek a vad elejtésének jogára és a tilalomra vonatkoznak. A római jog szerint a vadállatok gazdátlan tárgyak voltak; később a vadászat földesuri jog volt, mely a jobbágyok területére kiterjedve, a paraszt birtokokat nagyon károsította, a mennyiben a vadak a parasztok vetéseit elpusztították, és e mellett a védtelen paraszt még vadászati robotot is kénytelen volt végezni s csak a 18-ik században kezdetek a vetéseknek vadállatok elleni védelméről gondoskodni: végre franciaországban az 1789. évi forradalom véget vetett a földesuri önkénynek.

Magyarországban a vadászati jog felett az 1883. évi XX. és XXIII. törvényzikk rendelkezik.

A vadászat gyakorlására lassanként bizonyos szabályok állítottak fel, melyekből a vadászati tudomány keletkezett, s mely a legtöbb államban az erdész tudomány egyik ágát képezi.

A vadászati tudomány az állattanra, állatvédelemre, állattenyésztésre, vadászismeretre, és vadászkezmítanra oszlik.

A vadászati állattan vagy a hasznos és káros vadnak ter-

mészetrája magában foglalja a vadászható állatok megnevezésének, rendszeres beosztásának, kül és belépítkezésük, koruk és nemük szerinti változásoknak, szaporodásuk, életmódjuk, táplálékuk, tartzkodásuk, csapájuk és nyomuknak ismeretét.

Az állattenyésztés azzal foglalkozik, hogy a pagonyokban miképpen tartható fenn legcélszerűbben a vadállomány, azért a fajok helyes arányának, a leghasznosabb táplálékoknak, a leghelyesebb álláshelyeknek, és a vadak betegségeinek pontos ismeretét feltételezi.

A vadvédelem hivatása a hasznos vadat káros behatások ellen megóvni, különösen ragadozó állatokat kiirtani, orrvadászokat és csaléttel való vadászatot távol tartani, végre a pagonyok nyugtalanítását a pázás és költés idejében meggátolni!

A vadászismeret magában foglalja a különböző vadászatoknak igazi vadászós gyakorlatát és egyuttal a vadállománynak legcélszerűbb kíméletét.

Végre a vadászkezműtan tárgyalja a vadak megkerítésére szükséges eszközök ismeretét, ugymint: lőfegyverek, csapda, les, csel, húrok, vadászszerek és pedig szövetek, és hálók és czafat.

A vadászat nagymérvű és kisebb vadászatra oszlik; ezen elosztásnak hajdanában fontos jelentősége volt, a mennyiben csak bizonyos rendeknek volt egyik vagy másik vadászati jog engedélyezve, a nagy vadra való vadászat pedig többnyire kizárólag fejedelmi jog volt.

A nagymérvű vadászathoz számítatnak a rőt vadak, azaz: a szarvasok és őzek, továbbá a serte vad, dámvad, medve, hiúz, farkas, zergék, hattuyk, tuzokok, nyírfajd, császármadarak, fáczánok, tarka gémeék, és az összes ragadozó madarak.

A kisebb vadászathoz tartoznak a nyul, evet, róka, borz, vidra, nyest, görény, menyét, vadmacska, szalonka, fogoly, fűrj, ludak, réczék, huross madár, bagoly és minden holló faj.

A vadászokat többféle módon következőleg gyakorolják. Kerített vadászatok azok, melyekben a kiválasztandó pagony rongyokkal és czafatokkal bekerítettik, és alapos nyomozás útján határozottan tudni lehet, hogy a kivádasztandó pagonyban mennyi vad van: az ily vadászatok különben jelenleg ritkák, mert sok költséggel és fáradsággal járnak, s rendszerint csak rőt és dámvad, őzekre és vaddisznókra alkalmaztatnak.

Erőszakos vadászat az, melyben lovasok, uszító legények által vezetett kutyákkal a vadat addig üldözik, míg a kutyák lefogják; ezt a vadászatot leginkább szarvasokra és disznókra, angolhonban pedig rókákra is alkalmazzák, ilyforma az agarászat is, melyhez a nyulak lefogása is tartozik, mely abból áll, hogy két lovas addig vágat a nyul után — fordulásoknál elébe kerülve — míg a nyul lekushad és magát megfogtja.

A hajtóvadászat abból áll, hogy a hajtók félkört képezve kelepelve vagy kiabálva hajtják a vadat a felállított vadászok elé.

Csöngtetyűvel ellátott kutyákkal is úgy lehet vadászni, hogy ezek a vadat felkeresve, folytonosan csaholva a védtanyán felállított va lörzök elé hajtják.

Lesben úgy lövi a vadász a vadat, hogy ismeretes keresztelési helyeken kora reggel, vagy alkonyatkor készen áll és várja a vadat.

A vizslával való vadászat egyike a legelvezetesebb időtöltéseknek, midőn a jól betanított vizsla a vadász körül vágatva keresi a vadat, s ha megtalálja, hirtelen megáll, míg a vad felugrik vagy felrepül, vagy pedig a vizsla a nádasba rohan, ott a vízi vadat felhajtja, s lelövés után gazdájának lihegve kihozza.

A vadászat különben a mai korban már nemcsak mulatság tárgya, hanem fontos nemzetgazdasági tényezőül is szolgál.

A vadállomány ugyanis szép jövedelmi forrásul szolgálhat, mint azt számos magyarországi község és uradalom példája igazolja, hol egyes — nem nagy — községek közigazgatási költségeiket az évenként néhány száz forintba rugó vadászati haszonbérből fedezik; de nagy vadállományt csak ott lehet teremteni, hol a vadpu-ztulásnak és vadászati visszaéléseknek eleje vétetik, s az egyes vadnemek életmódja, párosodása és tenyészése feltételeinek megfelelő tilalmi idők szigoruan betartatnak.

Torda rendezett tanácsa város vadtenyésztésre igen alkalmas területekkel rendelkezik, de a vadállományval senki sem törődve, a vadászati jog oly csekély értékkel bírt, hogy néhány év előtt a város e részbeni évi jövedelme az 50 frtot meg nem haladta akkor, mikor pl. a nem nagyobb területű Sopron szab. kir. város vadászati jogáért évenként ezeket fizettek.

Ugyanis Torda városnak van 19029 hold 1543 □² szántó-

földje, kaszálója és legelője, 557 hold 382 □° szőlőterülete és 853 hold 140 □° erdeje s különösen szőlői nyulak tenyésztésére igen alkalmasak, a szentmihályfalvi, mézskői és sinfalvi határ által elválasztott szép erdejében pedig évenként vaddisznók, őzek és rótkák tanyáznak, és császár madarak nagy számmal vannak, de benne orvadászok garázdálkodnak, minélfogva a tordai vadásztársulat tagjai eredmény nélkül fárának a sziklás hegyoldalokon.

A vadásztársulat 200 frt évi haszonbért fizet Torda város pénztárába, de az évenként elejtett nyulak száma nem versezhet a forintok számával.

A tagosítás következtében a vadászterület majdnem értéktelemné vált, de ezen birtokviszony változás dacára Torda város vadászterülete — ide értve a szőlőket is — még mindig sokat érne, ha a vadállomány szigorú védelemben részesülne.

A Torda város és erdeje között levő szentmihályfalvi és mézskői tavak sajtóságios fekvésüknél fogva külön megemlítést érdemelnek, mert itt tölcésér alaku hegyszakadások között oly mélyen fekvő tavak vannak, melyekbe a körülálló vadászok felülről lenézve, a felrepülő és el nem menekülhető rézcéket könnyen lelőhetik.

A legszebb területet képezi a szép kis erdő mellett levő s vérpiros vízből álló vörös tó.

Torda.

Jeney Károly.

A gainai leányvásár.

A ki — érdeklődéssel viseltetvén a sajtósági népies szokások iránt — elhatározta magát Tordáról elmenni „leányvásár” idején a *Gainára*, bizony annak meglehetősen utat kell megfuttatnia, ezen hely Torda-Aranyosmegye havasi részének épen a szélén fekvűdven, a szomszédos *Arad-, Bihar- és Hunyadmeggék* határszéleinek érintkezési pontján.

Mi, t. olvasóm, vegyünk egy jó nagy darab utat már általadottnak és kezdjük meg a Gaina tetejére való fölhatolást *F.-Vidra* községétől.

Meredek, sziklás hegyoldalon — fenyvesek között — hova a fénylő napsugár is csak lopva tud egy-egy vékony lombnyíláson áttörni, hatolunk mind főlebb és főlebb. Utazásunk fenyvesek-, majd bükkerdőségeken keresztül történvén, lehetetlen, hogy magasztos érzés át ne hassa szívünket. A társadalom megszokott körén kívül egy szent helyen érezzük magunkat, a hol a természet szent beszédeit semmi sem zavarja meg s a hol csak elvétve, nagyon ritkán hangzik fel az erdő titokzatos mélyéből egy-egy ide tévedt *gerle* siró panasza, vagy a vidám *fekete rigó* kiáltása. A figyelmes észlelő szent beszédeket hallhat itten, a melyekben minden egyes százados fa, minden egyes itt-ott magasan kiálló sziklaorom szól hozzánk, regét mondvá a mult idők fényes vagy zivataros napjairól.

A gyönyör érzetet aztán nagyban képes fokozni ama fonéges jelenetnek a látása a Gaina tetején, a midőn a Hunyadmegyébe messze benyúló völgybe leszállott ködpárázat a tenger képét varázsolja elénk, az ezen ködtengerből itt-ott a messze távolban kiemelkedő s kékes színben játszó hegységek úgy tűnven elő, mint valamely — a tenger mélységéből előtörő — veszályes zátonyok . . .

Itt, ezen elragadóan szép kilátást nyújtó fennsíkron foly le minden *július hó 16-án*, az ugynevezett „leányvásár”, a melyen

sem lenne abban látható semmi sem: a telekönnyvek nélkül is könnyen elintézik az alkudozó felek a hozomány kérdését, állván az többnyire birkákból és kecskékből. S ha az alku kédzadás mellett befejezett ténynyé válik, a leánykérő mócz — nagyon természetesen — ugy tekintí már a leányt, mint jövendőbeli házas társát, átméven a *szülői hatalomból az ő férji hatalmába*. S mintha az egyházi szertartás által is megszentelt és megáldott házassági frigy jött volna létre: megkezdődik a mulatozás, szólván a zene, a melynek hangjai azonnal táncra serkentik a fiatalokat. Az ilyen házassági actus méltó betetőzését jelző mulatság vidám zaja több sátorból is hangozhatik egyszerre, ugy hogy a vén gaina tetejét ezen napon rendszeren a jó kedv csapongó árja önti el, a melyen még az irigykedő vén időnek esetleg kitörő viharos haragja sem képes hatalmat venni.

A tomboló mulatságnak aztán rendszeren mi a vége? A mócz ifju a leányt — éppen mintha már hűtes felesége lenne — haza viszi és él vele törvénytelen házasságban — meg lehet — egy egész életen keresztül. S valjuk meg, hogy az ilyen törvényellenes házasságok létrejöttének magok a pópák is nagyban előidézói az által, mert az esketési salláriumot — nem tekintve az illető házasulandó személyeknek anyagi állapotára — olyan nagy összegekben szokták megállapítani, (50, 100 frt s még ezen is, jóval felül) hogy bizony akárhányszor a legjobb akarattal sem tehető a létrejött vadházasság törvényesség.

Készebbek ezek a kapzsi oláh pópák (tisztlet a keves kivételnek) elnézni, hogy a családi élet szentélye az erkölcstelen-ség fejlesztő melegágyává süllyedjen alá, csakhogy az egyházi törvények által bizonyára nem sanctionált s így abban nem is gyakorozható jogukról illetőleg tulsigázott követeléseikről lemondjanak. Nem ritka eset, hogy a házasság létrejötté alkalmá-
vala papi functió végzésének az ára p. o. egy pár *tekhében* van megszabva, a melyet az illető házasulandónak előbb *in natura* kell hogy a pópa telkére behajtson . . .

. . . Elközelgetvén aztán a délutáni megszokott óra, a mi-
kor a vásárnak ugyszólván befejezése van, megkezdődik a nép-
sokaságnak a gaina tetejéről való szétoszlása: a sátrak szét-
szedetnek, az öregek a mócz kisasszonyokkal együtt lóra ülnek,
s megindul a móczlegények lármája mellett a világ négy tájéka
felé a sokaság, itt-ott föl-fülhangozván a havasi kürtnek bús

panasz-szava is, kicsalván abból e hangot a reményeiben magát csalódottnak érző mócz havasi leány.

A rövid vonásokban ismertetett *gainai leányvásárt* is ugy tekinthetjük, mint a régi sötét idöszaknak egy itt felejtett *maradványát*, a melyet még máig sem tudott a kor szelleme porrá omlesztani, hogy ennek a helyén is új tenyészet sarjadzhassék ki; az újabb kor szellemének inkább megfelelő életképes új vágyak és nemes törekvések csirái.

A kor szellemében azonban mindig lenni kell akkora erőnek, (és van is) mint a mekkora van a nap meleg sugarában, a mely a kösziklän is virágot képes fakasztani: a haladó kor szelleme bir a nap sugarához hasonló fejlesztő erővel, a mely képes a műveletlenség terméketlen talaját is termöképessé átváltoztatni, hogy abban aztán csak nemes plánták verhessenek gyökeret. Ez a valódi igazság bátorít fel minket hinni és remélni azt, hogy az említett korszallem előbb vagy később — de minden bizonnal — munkás lesz abban, hogy a jelenleg még sötétségben uszkáló havasi vidék élethajója is megkapaphassa az irányt a műveltség áldást visző kikötője felé, a hol aztán a *Gainai leányvásárnak* is, mint a mult kor sok elavult és divatból kiment ferde szokásai egyikének, nem leszzen már többé semmi létjogossága.

Torda.

Nagy Albert.

Az egymásra bomló rétegek, melyek az öskortől kezdve évszázados multunk annyi romjait takarják, s melyek föltt most Torda új nemzedéke lobogtatja hazafias lelkesedéssel a nemzeti zászlót, — néma, és mégis oly sokat mondó tanúságai ama küzdelmeknek, melyeket épen Torda vidékén vívtak a hatalomért s a mult dicsőségért Róma sasai, életük védelméért Decebal dákjai; e küzdelmeknek emlékeit csak romok tartják fenn, — a magyar nemzet küzdelmeit pedig egy fejlődő nemzedék zengi elő szóval, mely erős várat bir Torda városában s viruló életével igazolja e helyen is azon erkölcsi erőt, melylyel őseink megalapították s fentartották e szép hazát.

Nagy-Enyed.

Török Bertalan,

Alsó-Fehérvármegye főjegyzője,
E. M. K. E. igazgató választmányi tag.

Emléksorok.

Városunk nemes polgárságát úgy régen, mint mostan, mindig a valódi szabadelvűség, a szellemi műveltség és a nemzeti kegyelet jellemezte.

1568-ban falaink között — polgáraink körében — született meg történelmünk egyik legfeneklebb eszméje: a „vallás szabadyakorlata iránti törvény.”

1794-ben itt született irodalmunk büszkesége, a történelmi regények alapítója — megteremtője, ki Erdély dicső történelmét műveiben a legszebben tanította.

1894-ben itt ünnepeljük az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 10 éves — első jubiláris — fenállási ünnepélyét; itt leplezzük le hazánkban a Bárá Jósika Miklós legelső emléktábláját.

Mind ezek, az igaz szabadelvűség, a közművelődés és nemzeti kegyelet tanúságai; melynek együttes megnyilatkozása, együttes megünneplése mindenünknek arra tanít: „hogy az őseink által fegyverrel szerzett és megtartott Hazát, a jövő ezredévre csupán a magyar közművelődés, szellemi műveltség és a nemzeti kegyelet nemes fegyvereivel tudjuk fentartani.

Nemes fegyvereinknek dicsőségét tiszta szívemből kívánom.

Torda, 1894. június 3-án

Velits Ödön

Tordaváros polgármestere.

Egyletek.

A tordai Kaszinó.

1833-ban alakult Ugron István főispánsága alatt, ki szép megnyitó beszédet tartott. Előbb „Tordavármegyei Kaszinó” neve volt. 1836-ban báró Jósika Lajos lett elnök, majd 1845-ben br. Kemény Farkas, a hős és történetíró. A 48-as időkben szünetelt. 1849 végén „Tordai Kaszinó” néven újra alakult. Most Albert János unitárius pap az elnöke már 30 év óta, és rendes tagja ötven év óta. Titkár Dr. Bogdány Lajos. Az egyletnek szép könyvtára van s csaknem minden lap olvasható benne. Van két tekeasztala s kényelmes szállása a Timbus új házában. Őszire a most vásárolt saját telkes házába költözik e kaszinó a Kazincezy utca 9. sz. alá. (y.)

A tordai Olvasó Nőegylet.

1844-ben alkult meg Puhl Ignáczné lelkes asszony elnökségével. Folyton szaporodó tagjával tekintélyre tett szert s hatalmas eszköze lett a művelődésnek a nők között. Első elnöke végrendeletileg hagyta volt meg, hogy Dr. Damokos Antalné asszony vezesse tovább szeretett egyletének ügyét. És e magas műveltségű második elnök munkássága mellett már 10 év óta a haladás kötsége vonhatlan jeleit láthatni az egyletben. Nemes irányú beléletén kívül minden közművelődési, emberbaráti mozgásban hatásosan részt vesz az egylet. Az Arany János szoborra 120 frtot juttatott. A torozkői tüzkárosultaknak tekintélyes összeget küldött. A helybeli közkórház belsejét teljesen felszerelte. Az Emkének 100—100 frtal kétszeres alapító tagja. Siketnéma gyermekeket neveltetett. Br. Jósika Miklós író emlékének valamely módon való fentartására 162 frt. 68 krt gyűjtött. Ezek mellett pénztárában is van tekintélyes összeg. Az egylet könyvtárában 2003 különféle mű van: 640 magyar regény, 684 külföldiekből fordított regény, 124 költemény, 60 utazás-történelem, 495 vegyes. Az egyleti tagok száma jelenleg 83. (b. y.)

A Tordai Daloskör.

Torda város kultur intézményei között egyik legrégebb és legjelentékenyebb helyet betöltő egyesület. Fűzi Sándor ev. ref. lelkész kezdeményezése folytán 1872-ben alakult, neveztél sok éven át mint az egyesület karnagya szerepelt.

Az egyesület életében korszakot alkotó működést fejtettek ki: Dr. Damokos Antal, K. Nagy Imre, Weress Dénes, Dr. Szentpéteri Ns. Lajos volt egyesületi elnökök s Iszlai Márton volt karnagy.

Az egyesület működése alapításától kezdve változatos eredmény és sikereken gazdag részt vesz minden kulturális, hazafias s különösen a várost érdeklő mozgalmakban, ünnepélyeken.

Az 1880-ik évben a kolozsvári dalünnepélyen egy ezüst koszorúval lett kitüntetve. 1883-ban egy remek kivitelű lobogóra tett szert s azt fényes ünnepséggel szenteltette fel. 1892-ben a budapesti dalünnepélyen dícső ökleletet nyert. Ujabbban a folyó évben Dr. Szentkirályi Lajos elnök és Adorján Domokos karnagy vezetése mellett Debreczenben hangversenyt rendezett; Fiumében az országos dalversenyen megjelent s a szövetség által a haladás jeléül díszoklevéllel tüntettetett ki.

Virágozók e nemes hivatású intézmény időtlen—időkig, hogy a magyarság előmenetele és szellemi fejlettsége előmozdításáért küzdve, Torda város jó hírnevét emelve, utobbinak büszkeségét képezhesse. (Vajna Ödön.)

A tordai Zene-egyesület.

Alakították 1881-ben K. Nagy Imre ügyvéd és Kom Vilmos karnagy. Működését 24 taggal kezdetle meg, s folytonos fejlődés után ma Erdély részünk-

ben egyike a legfejlettebb és legképzettebb polgári zene-egyesületeknek. Tagjai nagyobb részt az iparos osztályból valók, jelenleg 30 tagja van. Elnökei voltak: néhai K. Nagy Imre, Szabó Ferencz, Velits Ödön s jelenben Jakab Gergely főkapitány, titkárai 12 év óta Ferenczi Ferencz alkapitány. Karnagyai voltak: Kom Vilmos, Berki Gyula s 8 év óta Rák János. A városról az egyesület évi 400 ft. segélyt és karnagyi szállást élvez. Hangszerek, zenedarabok s felszerelésekben több, mint 2000 ft. értékű vagyonnal bír. Városunk társadalmi életében nélkülözhetetlen egyesület; hivatása a magyar zenét fejleszteni, s 13 évi működése óta teszi is ezt tehetséges és buzgó karnaggyával. (y. cz.)

A tordai önkéntes tűzoltó testület.

Alakult 1873-ban. A testület megeremtője és lelke volt néhai Weress Dénes alispán, ki Velits Ödön, Bulló János, Jakab Gergely, Szentpéteri Antal, Csakó László és Horváthi Károly s többek segítségével, a városi közönség, a város és főleg az ingremiatus testület anyagi áldozatával megeremtette s szervezte a vagyon közbiztonságra igen lényeges testületet. Fel van szerelve igen kitűnő 4 szivattyúval, társzekérrel, kézi fecskendőskkel s minden a tűzoltáshoz szükséges szerelvényekkel, állandólag 2 lovat tart. A várostól évi 300 ft segélyt s két lovtartást élvez. Vagyon

felszerelésekben mintegy 8000 frt. Tőparancsnoka egész 1891. tehát 18 évig *Meress Dénes* volt, azóta mostanig *Dulló János*. A parancsnokság áll 27 tagból. Van 16 alapító, 4 tiszteletbeli, 70 rendes működés és 60 rendfentartó tagja. Városunk egyik legszervezettebb, legelőkelőbb egylete. Tagjai nemesak a rész idején, de városunk minden társadalmi mozgalmában élénken vesznek részt. Közlelebbi időben cselba vétetett a hivatásos tiszletség felállítására s egy állandó tisztségtől ártanya felépítése, mely cselra a városi képviselő testület még 300 frt évi segélyt szavazott meg.

Torda,

iff. *Ferenczy Ferencz.*

A polgári kaszinó.

1867 márczius 14-én alakult. Első elnöke *Érsek Elek* volt, jegyzője *Kövári Józsa*. Sok ideig volt aztán *Gazner József* is elnöke. Jelenleg *Miklós Sámuel* vezeti az egylet ügyét. E kaszinónak a *Jósika* fále udvaron a vendéglő melletti házban van szállása. Olvashatók benne mind a elsőbrendű lapok. Van szép billiárdja. Előkelő iparosok látogatják naponta s barátságos szorakozásul szolgál.

(y).

A tordai iparosok önképző egylete.

1879-ben alakult ügyvéd *Nagy Imre* elnöksége alatt ezen a czimen: „Tordai iparos ifjak önképző és betegsegélyező egylete“. Eleinte az egylet kevés tagokat számlált s csak is egyes tagok lelkes buzgósága tudta az egyletet fenntartani, úgy hogy, az egyletnek folyton adósságokkal kellett küzdenie. Rendes tagjait — az alapszabályok értelmében — az 1892. év végéig segélyezte, mikor is az egylet élete más fordulatot vett. A segélyt igénylő tagok száma évenként 3 és 4 között váltakozott. Virágzó korszaka az egyletnek *Borbély György* tanár elnöksége alatt kezdődik, mikor az egylet kül- és belügyi tisztsébe hozattak, az egylet kebelében „dalszakosztály“

alakult meg *L. Csákány Sándor* vezetésével, mely az iparosok szellemi fejlesztéséhez, nem kis mértékben járult. Az 1893. egyleti évben a tagok száma 125 volt. Az egylet jelenlegi helyisége a főtéren van, a város tulajdonát képező régi fejedelmi palotában, hol három szoba, gondnoki lakás, két billiárd, pár száz frt értékű könyvtár áll a tagok rendelkezésére. Az egyletnek jelenben semmi adóssága sincs, készpénzben és ingóságokban vagyoni állása 2000 forint értékben felül van. (Jegyző.)

A kereskedők társulata.

1876-ban alakult ipartársulattá. Főczélja hogy a kereskedő tanulóknak az alapos kiképzését biztosítsa. Elnöke volt *Osztian Kristóf*. 1887-ben *Vajna Ödön* indítványára „Tordai kereskedők és kereskedő ifjak betegsegélyező egylet“-t alakult. Elnöke ezóta *Gombos László*. Tekintélyes tőkéje van a létesítendő önképző kör alapjára. (y)

Van két kölcsönösen segélyező *Temetkezési Egylet* Ó és Ut-tordában, melyeknek tagjai 350—360, 700—710 között váltakoznak.

Iparosok.

A tordai fazakas társulat, mint cézéh 1820-ban erősített meg, de a kontárkodó fazakasokra vonatkozólag már 1774-ik évben rendeletet küld a fő kormány-szék.

A cézéh az 1877-ik miniszteri ipar-rendelet életbe lépése után társulattá alakult, mikor is cézéhális törvényei megszűntek.

Jelenben 22 társulati rendes tagja van, de többen dolgoznak úgy is, mint iparjogot váltott fazekasak.

Mintegy 20 — 25 évvel ezelőtt oly virágzó volt ez iparág, hogy egyesek árukészleteiket nemcsak a közeli városokba, de Szeben, Besztercze, Vajda-Hunyad, sőt egész *Debreczenig* elvitték, hol a tordai fazekasok edényei nagy kelendőségeknek örvendtek.

Jelenben csak pang e iparág s a kéz munkákat csak a legközelebbi helységekre viszik.

Dicséretet s mondhatni országos hírv elismerést vivott ki magának Czeglédi József tordai fazekas, ki ez iparnak eddig nem ismert, művészi hirre emelkedett ágát szakértő ügyességgel fejleszti. Szabályos virágvázákat, edényeket, római kancsókat, fali díszitményeket, újabb alaku díszkancsókat gyárt; készitményei nagy feltűnést keltettek, s nemcsak a kisebb magyarhoni városok, de Budapest, Bécs, Grátzból is nagy mennyi segű megrendelést tettek; munkái a bécsi és csernovitzi orsz. kiállításon kiűntetve lettek — s oly nagy mennyiségben rendelték meg, hogy a kívánt mennyiséget előállítani nem tudta. Megemlítenéd, hogy e gyártmányok ügyességéhez hozzá járult az is, hogy a még meg nem égetett mázos edényekre, vázákra mintául, Imecs Erzi és Margit továbbá Lőrinczi Róza k. a.-ok szabályos alakokat, természetes virágokat karczoltak, mi a kelendőséget később nagyon segítette.

Csákány Sándor.

Ezen kívül a tömegtelen iparágak közül az elsőbrendűek testületké alakulva, szervezve vannak. A *Timárok* társulata Bóné József elnökkel mintegy 80 taggal, *szűcsök* Orbán Károly elnökkel 75 taggal, *asztalos* 30, *csizmadia* társulat Brassányi Ferencz elnökkel 150 taggal, *csipészek* 50 taggal, kádár 13. *Mészáros társulat* Tóth Sámuel elnökkel 60 taggal, *kovács és kerékes társulat* Zalányi István elnökkel 25 taggal. Szabók 15-ön, szíjgyártók 15-ön, bográz

13; Továbbá 1 — 13 közötti számmal vannak: aranyműves, bádogos, fodrász, czukrász, esztorgályos, fűsüs, gombkötő, hentes, kádár, takács, kalapos, kályhakészítő, kárpitos, kefekötő, kelme s fonalfestő, késes, kocsiagyártó, kosárfonó, könyvkötő, köteles, kőt-szővő, lakatos, mázó-lényező, mézeskalácsos, szappanos, szíjgyártó, óras, puskaműves, sütő, szobafestő, közvettő s cselődszorzó intézet, ács, építő, kőfaragó kőműves, kőményseprő.

Van négy gyár (cellulose, sör, tégla és fűrés). Öt pénztézet, egy gazdasági egylet. 20 kereskedő s számtalan fők. 2 szálloda s számtalan vendéglő.

Az általános ipartestület most van alakuló főlben; az előértekezet már meg volt Marinka Miklós asztalos elnöke mellett. (y.)

A családban az anya tehet legtöbbet a házaszeretet és vallásosság ápolására.

Torda,

Dolenszky Gyuláné.

Üdv neked Emke! Te mustármagból lett Óriás!

A nap sugar melegétől új életre kel a szendvég természet. — Az Emke kiváltása a fejlettség, a nyomtatott dörmelet szavakat, jelleghomysága és szeretelettel melegével — napnyárbóint — új életre kelteni s az életű nemzetiégi elvek — szellem nélkü, szavainak nézetet — viruló szél névnyárvy fejleszteni.

Torda,

Gyffy Szilárd

Az Emke-Emlékkönyv részére.

Midőn — szerkesztő ur sz. felhívása alapján — e pár sor írásához ülök, az oláhság ezerei gyűléseznek Erdély minden oláhakta falvában, itt közelemben is. És bámulattal látom, hogy szegénye s gazdagja, ifja és véne, kivétel nélkül, megjelenik a gyűlésen, a hol áltól kábitott népét most látja el maszlagos

tanával az üres fejű pópa. Most ébresztik bennük az ádáz gyűlöletet a haza iránt, mely nekik kenyeret ad, — a legloyalisabb nemzet iránt, mely önként megosztá velük vérel szerzett szép hazáját. A mai gyűlés neve: a balázsfalvi oláh országgyűlés évfordulójának ünneplése, célja: lázítani a népet minden ellen, a mi magyar!

Vajjon fog-e a megtámadott magyarság hasonló arányban tömörülni az Emke zászlója alá, ha az a napokban alapítása évfordulóját ünnepli tordai gyűlésében? és a melynek célja felkarolni a magyarosodást? Tömörüljön zászlaja alá minden magyar! Az Emke terjedése, fejlődése fogja leghatalmasabban ellensúlyozni az oláh tulkapásokat.

Mező-Kapus.

Sebestyén Arthur.

Torda némely nevezetességéről.

I.

Ha csak az én laikus szememmel nézek is bele a történelembe, nevezetesen látom azokat a vonásokat, melyek Tordát rajzolják le. Ugy látom, hogy sokszor volt Tordának sorsa a haza sorsának képe. E természeti fekvésben és kincsekben gazdag városnak gazdag történelme van: nemzetfentartó politikának gazdag történelme. A meddig a történelem világitó sugara visszamegy a mi nemzetünk előtti időkbe is, azt látjuk, hogy uralkodók választották volt lakóhelyül e fontos stratégiai pontot, hogy itt legyen a haza sorsát intéző fő-fő forum. Látjuk, hogy mostani nevét az Attila családjából való egyik névvel hozzák összekötésbe (Turda). Látjuk, hogy országgyűléseket tartanak itt magyar királyaink és fejedelmek, benn a városban s kűnn a Keresztesmezőn, mint Rákosmezőjén. Látjuk, hogy e szabadságszerető, tiszta magyar városban vonulnak meg a Zápolyák, kik a mohácsi veszedelemtől a nemzet testén ejtett sebet ha nem tudják is teljesen kiegészíteni, de enyhítik; nem tudják kielégíteni a Verbőczy kívánságát, hogy Magyarország koronája magyar főt — ékesítsen, hanem e törekvés még bukásában is olyan fenséges, mint az 1849-iki leveretés; elérték azt azonban, hogy legalább e kis hazarész független, szabad magyar fejedelemséget alkotott, melyben az önálló nemzeti műveltséget, szabad gondolkodást idegen hatalom nem fojtotta el. A val-

lásszabadság magasztos törvényét ez a város látta meg először, melyben egyuttal valamennyi szabadsághős dicső alakját is láthatta. Itt törte meg János Zsigmond az osztrák pártot, itt erősítette föl az erdélyi független fejedelemséget, itt építette föl a magyar alkotmányos szabadságnak és művelődésnek erős várát. Vallási és politikai nagy átalakulásoknak volt gőcpontja Torda városa, „Keresztmesző“-je pedig hadak gyűlőhelye s döntő csaták színtere.

E dicsőségért többször életét áldozta a város. A kúnok, mongolok, Básta, Mihály, Achmed és Ali basák dúló hadai ötször tették a földdel egyenlővé, porrá és hamuvá s mindannyiszor, mint a mesebeli szörny, kelt fel hamvaiból; az eldobott csatabárdok roncsaiból ekét kovácsolt s összetakolt kuuyhóiban a vallásnak, a szabadságnak és a hazaszeretetnek tüzét élesztgeti vala s életet követel.

Talán fogyatékán vannak már a dúló csaták, — helyükbe lép a munkás élet; talán megelégte már a sors az emberöldöklést, — helyébe lép a szeretet; talán a legutóbbi „rezgellődések“ csak tragikomédia látványául akarnak szolgálni, melyben bohócok játszáka a főszerepet, — helyébe lép talán a komolyság és az okosság. Higyjük a jobbat, de legyünk elkészülve a rosszabbra . . .

II.

A keresztmesző.

Enyed felől jövök Tordára — északfelé s Felvinczen és a bágyoniak bogát-ján átkelve a Létom tetőről leereszkedem egy nagy völgybe, régi nevezetess mezőre, a Keresztmeszőre, mely a régi háborúk után most boldogságnak kanaúja.

Utamra hajlik kétfelől a buzakalász s vigan fűtyöl amott a csorgó felől a gazda fia, a mint ökrét itatni hajtja.

Az út nyíleseben fut be Tordának e hét kilométeren át. Alig van időm visszaemlékezni a régi históriákra. Lábam alatt a Traján útja a rómaiakra, — s szemben a tordai szőlőhegyek teteje a dákvárra és Decebalra emlékeztet, ki a mint mondják legragyogóbb öltözetét vette volt fel s úgy vágatott le a síkságra megütözni — utóljára. Ugy képelem, hogy gyűléseztek itt az Attila katonái is s tanácskoztak — lóháton, mely miatt az idegen népek küldöttei is kénytelenek voltak a tanácskozás alatt is lóra ülni, hogy tekintélyeket megtartsák. Balfelől a *Vizesvölgy* tájéka, a síkság emelkedettebb részén, lehetett nem is olyan régen, 300 esztendővel ezelőtt a Mihály vajda sátra. Itt történt meg az a ritka eset, hogy egyik varju kivájta a másiknak a szemét Czimborája volt neki — bizonyos értelemben Básta, Mihály egyszer sok bort talált inni egy tordai pinczében s azt találta mondani, hogy ő a császár barátja (amint ezt sokan ma is szeretik hinni magokról). De ám Básta sem mondott le a barátság jussáról rízing nélkül sem. Így lett aztán a császár barátságának és varju-czimboraságnak egy oldalbaszurás a vége, melyre Mihály egyet sem nyikkant többet . . .

De már messze futott velem a szekér; hátam megett a szép kerek Nalácsi erdő is s balról élesen legyint meg az *Aranyos torok*-ból kijövő légáramlat s bele-bele sivit a „Fütyer“ szele — jeléül, hogy mindjárt a hegy alatt vagyunk, az Aranyos vize partján. Csak a mit a valóságos szememmel betekintek, azzal maradok. De a mikor ez is olyan szép, talán még szebb, mint a sok régi szomorú dicsőség, melybe mi csak a lélek szemével pillanthatunk.

Tenger hullámot ver a szél a gazda vetésében s a faluk fehér háza és csillogó tornya mosolyog le rája hittel, remény-nyel és istenbe vetett bizalommal.

Mintegy karikába van beszorítva ez a mező, a hegyek karikájába. Körbe veszi a hegység és 12 székely-magyar falu s félkörbe — északról az Aranyos folyó, melynek várfalvi toronyállásánál két nyáron át ásatta *Hoitsy* Pál az aranyat, azt hiszem kevés eredménynyel. Régen a cigányok is mostak s ha nem csordult, cseppent; most már Verespatakon is apadó félben van a kincs.

A bihari hegycéklől jó le egy nagy sziklás hegylánc — s Várfalvától Tordáig csak magánosan; itt köveit is elhagyja,

földhegyben folytatódik s mezőségre száll alá keletfelé. Keletre még ellátok Gyéresig s Egerbégigyig, hol a régi székely huszárok laknak. Aztán megtér a pillantásom, felfelé van Aranyos-Polyán, melynek oláh lakossága az „ar. polyáni botok”-kal csak nem régebben tett szert az „ar. polyáni virtus”-ra, idébb Keresztes; Tordán felül van Alsó- és Felső-Szentmihályfalva, Sinfalva, 3—4 kilométerre egymástól. Mindeniket a futó Aranyos választja el a hegy tövétől. Szembe van a hegyoldalon Mészkö falu, a Tordahasadék végénél. Legszebb panoráma itt e hegyhasadék. Tovább, néhány kilométerre nyugatra az Aranyostoroknál van Várfalva, hol a hegy délnek indul s büszke fejével, a *Székely kővel* tekint le ránk. Csegez s Ar-Rákosnál megtörik s törpebb erdős hegyekre szállva keletnek jön Kövenddel s a székely huszárok falujával Bágyonnal, hogy mint kedves gyermekét az anya, átölelje e szép mezőt, s védje hatalmas karával, saját fejére s széles hátára zúdítván a jégesőt — csakhogy annál dúsabb legyen lent az emberek vetése . . .

E déli dombhátról mondá Dr. Primics geologus, hogy a kaliforniai dombok természetével bír, hogy aranybánya van e e halmok kebelében.

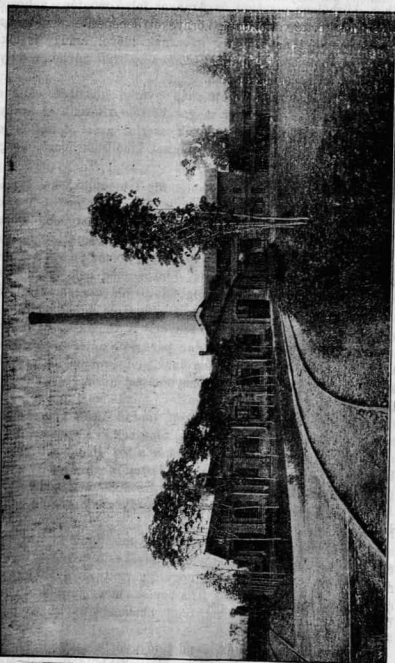
Mig az az elrejtett arany napvilágra jön, legyen és maradjon e hegytői lakosságnak, a maroknyi aranyoszéki székelységnek kebelében aranybánya a hamisítatlan magyarság, a hazaszeretet.

III.

A tordai Cellulose-gyár.

A Keresztesmező hat kilométerének végig taposása után betérek jobbra a „Fiscus” jószágára, melyen eddig ronda pajtaszerű épületeken kívül alig volt egyéb, mint egy burjánokat tápláló mocsáros térség. Most kies paradicsom, virágos, veteményes, ültetvényes kert, a gazdasághoz szükséges növényélet szorgalmas kultiválásával. Alig néhány éve tette ide az állam L'huillier István színvonalon álló szakértő kertész. És ezt jól tette.

Néhány lépéssel idébb balfelől egy kis colonia köti le a figyelmünket hangya módra szorgalmasan sürgő-forgó munkásai-

Tordai Cellulose-gyár.

val. Csak pár év óta van itt ez a gyár a nagy berek szomszédságában, közből az országot és Aranyos folyó mentén; a bozotos helyet kies kertté változtatta, környékét benépesítette s egy nagy iparágat vett fel: a rengeteg havasnak idővel amugy is elkorhadandó fáiból papirt csinálni. *Cellulose gyárnak* hívják, a milyen Erdélyben még Zernesten van.

A képen is bemutatott szép gyár a közeledő előtt egy nagy várost sejtet. 65 méter magas kúrtóje kilátzik az aranyos-zéki falukra, kiknek véleményök szerint azért építették ezt, hogy kúrtöljenek rajta, mert ugyancsak kihalszik hozzájuk egész Toroczkióig a gyár sipolása is.

Az utas önkénytelenül betér ide látogatóba, hol legelőbb is csinosan berendezett kantinok várják az embert, üdítő olcsó serrel lemosni a fáradságot. Azután maga Vargason Ferencsen ur, a gyár derek igazgatója nagy előzékenységgel ad felvilágosításokat, ha szükséges, egy magyar könyvvezetőjének segítségével, ki a kalauzolás végzi, mert ő maga még nem bírja teljesen a magyar nyelvet. Félórai megtekintés és magyarázás után a aikus is tisztába lehet a gyár missziójával és historiájával. A havasról az Aranyoson lekerült fenyőfát a göcsöktől és piszoktól megtisztítja előbb a gyár, aztán pár centiméteres forgácsokra vagdalja, s ezek addig vándorolnak, míg valami nagy üstökbe kerülnek; itt luggal erős gőznyomással főzik (natrium sulfat). A főzési processus által a fában levő mindennemű szerves anyag eltávolodik, s csak a farost (fasejt) marad tiszta állapotban. (A sejtnek külső burkát hívják cellulosenek.) A pépszerű anyag aztán folyik tovább a szitákon, hol a víz leluhul s a sok apró hajszálrost nemezzé, papírra, a clortól megfejtéredett szép papírrá alakul a melegítő hengereken azonnal megszáritva. E cellulose helyettesíti a papírgyárakban szükséges rendszeren rongyokból nyert lenrostot.

Mint hogy a papírirap hazánkban még igen kicsiny kiterjedésű, e gyár az ő gyártmányainak értékesítése végett leginkább a külföldre van utalva. Ugy, hogy gyártott anyagának csak 8 százaléka fogy el nálunk s 92 százaléka megy külföldre. Tekintve ezt a körülményt, e gyárról, mint nemzetgazdasági vívmányról szólhatnánk.

E natrium sulfat kezeléssel járó gyár a mult 1893. évben gyártmányából a következő mennyiségeket küldötte szét: Magyar-

országra 945 métermázsra, Ausztriába 5988 métermázsra, Németországba 4499.75 mm., Angliába 5482 mm., Franciaországba 2168 mm., Spanyolországba 410 mm., Olaszországba 1155 mm., Romániába 210 mm., Oroszországba 945 mm., Indiába 930 mm., Északamerikába 518 mm. — Összesen 23250.75 métermázsra. Most azonban a kezdetén áll, évről-évre haladás mutatkozik.

A gyár tulajdonosi *Schoeller és Társa* bécsi gazdag urak. Ezelőtt Alsóausztriában dolgozott a gyár Hirschwang falu mellett. 1890-ben hozták ide a várostól 90 évre kibérelt helyre. 1891. júniusig tartott az építkezés. Egy millióba került. De előbb sok hiányos, haszontalan, sőt hátrányos építkezéseket tettek s az új gyárigazgató alatt javításokat és pótlásokat tettek, mely eltartott megint két évig. — Nem kevés költségbe került a gyárnak a fertőtlenítés is. A gläubersóknak a luginál való visszanyerése végett a lug leparolásával kiállhatatlan büz töltötte meg kezdetben a levegőt, mely ugyan kevés kárt tehetett a szaglás idegeiben, mert a rendszeren északnyugatról jövő légáram nem engedte a városba jutni, délkeleti irányban a pusztaságba fujt. De hogy a legkisebb feszélyezés se maradjon meg, a gyár a 45 ezer forintba került leparológató készületeket félretette s kemenczéket építtetett, melyekben a büzös anyagok gázzá oszlanak s alig észrevehető nyomot hagyva, tűnnek el.

A folyadékkal terjedő büzt fedett csatornán vezetik a városon alól az Aranyosra s hogy Gyéres és Egerbegy községei is ihannak és ithathassanak, a tán megromlott vizet kárpótlandó kutak költségeit hordozza a gyár.

A fát a m. kir. kincstári erdőségekből nyeri a gyár. Évente 30—40 ezer köbméter fára van szüksége. 300 munkás dolgozik benne, melyért mintegy 120 ezer forint megy ki évenként. Az évi gyártmány körülbelül 300 vagonra megy, mit kénytelenek ezután növelni, hogy a befektetett nagy tőke, melyet eddig még nem sikerült kamatoztatni, kamatot hajtson. A szállításra külön önálló iparvasutat is készítettek tavaly az állomásig, mintegy 15 ezer forintért.

Az államnak elég előnyös jövedelme van e gyár munkásságából. A mellett, hogy a kincstártól az építésre s fűrészmunkákra fel nem használható fákat veszi meg rendes jó áron, az állami vasutaknak fuvardíjként évente 110 ezer frt forgalmat adnak. (Eddig kevesebbet adtak ugyan, de tovább mind többet-

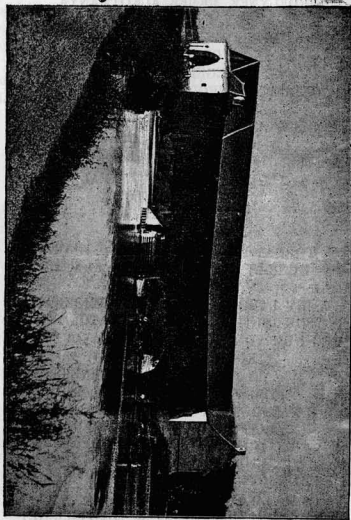
többet). Ezenkívül a társadalomban nagy tömegnek biztosít a gyár tisztességes kenyérkeresetet. A havastól elkezdve, hol az erdőben hántják, tisztogatják a fát, le az Aranyosmentén a szállításhoz, a gyári munkáig, hol egyenlően vannak magyarok, németek és oláhok, a szorgalmasoknak jó módot ad.

A gentleman gyárigazgató nemcsak a város társadalmi humanus mozgalmában vesz mindig jótékonyan részt, de gondoskodik a gyár munkásairól is, ünnepi lakomát szokott rendeztetni számukra s az országot mentén kisajátította a helyet, hol a gyártól a városig (1½ kl) sétátérzerü utat veretett számukra. A gyár mellett parkszerűleg kultiváltatja a helyet, mely gyakran kiránduló helye a városiaknak.

IV.

Az Aranyos-híd.

A gyári tudományhoz nem szokott s avval mégis megtelt s a gépek zakatolásától elbódult fővel jövök tovább a széles országoton, melyen három rendivel állanak a szekerek, a heti-vásáros szombat hajnalán, kivált ha gazdag *kukujó* (pityóka) termés van Kövenden. Itt vannak a havas lakosai is hosszú szálfáikkal, szenes szálfáikkal, csebreikkel, tekenőikkel s több eféle havasi portékáikkal. Alig pillanthatom meg tőlük az elgázolás nélkül balra a faraktárban a *fűrészgyárat*. Ráléptem már az *Aranyos-hídra*, melynek képe és felirata eleget magyaráz. Csak azt említem meg, hogy e láncszemek módjára összealkotott óriás fedett faalkotmány iszonyu teherként emeli önmagát s még iszonyubb módon emelte sok ideig, míg 70 méter hosszúságában csak a két parton vala lábtámasza, középső lábát később tették alája. Azt mondják, irás szól róla, hogy az aranyos-zékiek az építéshez úgy járultak pénzzel és munkával, hogy ők vámot csak addig fizessenek, míg az építési költsége kikerül. Az már régen kikerült, de az ők vámjuk egy marha után 2 krról 7 krra ugrott fel, nehogy megszűnt volna s ezt ők nem nagyon szeretik. A városiak nem fizetnek vámot, sem a nagy urak. Ez már így volt a régi világban is. A híd déli végén pálinkát és tordai pogácsát árulnak vásárfiába a falusiaknak, másik végén a feliratnál szedik a vámot s krétával a rubára írják a nyugtát.

A tordai Aranyos-híd.

A tordai nagy fedeles hid felirata.

IM EZ HID
 ERDÉLYNEK REMEK ALKOTMÁNYA
 NAGY KÖLTSÉGGEL
 DE NAGYOBB GONDAL S
 LEGNAGYOBB KÖZHASZONRA
 ISTEN SEGEDELME ÁLTAL
 ROMAI Sz. BIRODALOMBÉLI GROFF
 SZÉKI TELEKI DOMOKOS
 NMS. TORDA VÁRMEGYEI FŐ ISPÁNY
 KÖZBEN JÁRÁSÁVAL
 A FELSÉGES KIRÁLYI FŐ KORMÁNY SZÉK
 KEGYES JOVÁHAGYÁSÁVAL
 MIKLÓS LÁSZLÓ
 CSEHI BOLDISÁR ÉS
 OSTROVICZI JOSEFF
 N. TORDA VÁROSSA FŐ HADNAGYJAINAK
 MUNKÁS FELVIGYÁZATJAK ALATT
 VÁROSI KÖZ PÉNZEL
 A HIV LAKOSOK SEGÉD MUNKÁJOKKAL
 SOK JOLTEVŐ MEGYEBELIEKTŐL IS
 MEG NEM VONT NEMES ADOMÁNYOKBÓL
 KÖVETSI JÁNOSNAK
 HAZAFI FŐ ÉPÍTŐ MESTERNEK
 RITKA ELME MUMKÁJÁVAL
 HAT ESZTENDŐKIG FOLYT VEREJTEK UTÁN
 ÁLLITTATOTT FEL 1804 BEN
 OHAJTOTT VÉGET ÉRT
 OSTROVICZI JOSEFF
 FŐ HADNAGYI KORMÁNYA ALATT 1815 BEN.
 CSUDÁLD ITT UTAZÓ A
 TERMÉSZET BAJNOKJÁT A MESTERSÉGET
 EZT A VIZ GYŐZŐ REMEK ALKOTMÁNYT
 MELYEN
 MAGA A FOLYÓ-IS
 HERKULESI ERŐ ALATT MORMOLVA
 BÁMUL.

V.

A városban.

Most mehetnék egyenesen az uton, hogy két lépéssel balra betérjek a Mendel Lázár sörgyárába, mely épen a napokban nyílt meg anyai hallgatás után. Régen is sört főztek itt s árultak; annak építették volt Osztrovicsi és Kövecsi uramék, kik a hidat és városházát is alkották. De nem megyek, mert könny nélkül tudom ezt a feliratjából: „Im serház Torda város vidéke közhasznára újból építettet MDCCCXIV. *Midőn Bachus Gerezedellen Árpa koszorut kedodellen balra dőlt fején viselt.*“ S tovább azért is kellene mennem, hogy a hidutczában lerakott ujmodi aszfalt járdát élvezzem, — de jobban szeretem a természetet, betérek hát jobbra s végig megyek a félkilómertnyi szép egyenes *Széchenyi-liget*en, hol a Korcsolyázó Egylet kiszáradt tava és egy nemrég épült mulatóház mellett feljutok a renaissance stylen épült gyönyörű vármegyeház előtti térre, melyet a város *Kossuth-térnek* nevezett el a napokban s melyen a lutheránus templom egy kis szánortornyocskának tetszik a nagy ház mellett, melynek képét lásd a 12. oldalon.

Hamarosan áthaladok a „Lassan hajts“ hidacsán, hogy a piacra érjek, mert itt már több megnézni való van. Jobbról van mindjárt, hogy első helyen említsem, mert elég érdekes reá, egy gyönyörű nagy épület „Central“ indo-európai felirattal; a magyarok központinak hívják, de a tulajdonosai nem. E háznak a legdrágább helyen a legszebb telke van a városon s egy főgymnasiumnak legalkalmasabb. Talán azért is vette meg nemrégiben az oláh egyház, természetesen az „Aresiana“ pénzintézet segítségével, potom áron egy gazdag családtól. Az épület sokra felhasználható. Jelenleg vendéglő. Ez a hely arról nevezetes, hogy a 17. században a gróf Bethlen Miklóse volt, a jeles diplomatáé s hirneves ünéletrajz és korrajziró. E helyen a réginél diszebb palota, mintha a réginél szánandóbb romját jelezné a kegyeletnek . . . Szembe ezzel egymás mellett vannak a régi nevezetességek: az u. n. Kastély, mely Orbán szerint János Zsigmond alatt épülhetett a 16. században, Kőváry szerint pedig Zsigmond király alatt a 15. században. Fala 1862-ben zuhant le; megmaradt keskeny falain ott vannak a lövőrések, sűrűn beépítve apró apró viskókkal, melyeket szintén keményen megrugdosott már

az idő, ez a vén madár. Ez apróságok közé Becsy Kálmán épített házat a napokban, talán jön a többisi utána — s megapadnak a denevértanyák. — A kastélyban van a reformátusok toronytalan *temploma*, melyben az Emke ma tartja évi közgyűlését, mellette a *fejedelmi ház* s a *Jósika Miklós szülőháza*, melyeket képből is bemutattunk a 36., 184. és 125. lapokon. — A fejedelmi udvarra és házba térjünk be, hogy Orbán Balázs keserű kifakadását méltányoljuk. — Bizony sok és nagy pusztulás ment itt végbe.

És még ma sincs egy muzeuma Tordának. Most a város tulajdona Most építeni szándékszik az udvarra s egy szoba muzeum lesz. A nevezetes ház építéséről annyit tudunk, hogy Báthori Zsigmond alatt 1588-ban megújított. De ezen a helyen laktak és fordultak meg előbb is fejedelmek és királyok s tartottak országgyűléseket. Aztán sokáig volt elhagyatva s többször teletk rajta javításokat. Így 1818-ban is a falában levő felirat szerint. (A multis jam annis desolatum; sub provisoro Melitino Domnatorum aedificium renovatum Anno 1818). Most az iparosok önképző köre van benne, s emlékkönyvébe nevezetes emberek írják be nevéket. Tavaly egy amerikai vendég irt bele valamit angolul, s ha velünk van Flúzi Sándor vagy Varga Dénes, azonnal megtudjuk, mit jelent. Magyarul így hangzik: „Barrows Sámuel, a *Kristván Register* szerkesztője, Boston Mass Egyesült Államok 1893, jun 22. Gyönyörűtől el, hogy e szobában lehet, hol a lelkiismeret szabadságának joga oly korán tiszteltetett; s még inkább örvendek annak a gondolatnak, hogy ez az egyszerű elveszett szent hagyomány újból felfedeztetett és ma is ápolatik. *„Megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká teszen titeket — Amen!“*

A szomszéd házon ma ott van az emléktábla e felirattal: Itt született Br. Jósika Miklós 1794. április 28-án. Most vendéglős lakik benne, de az nem tesz semmit, — a bor kiegészítője a költészetnek. Ha szétnézünk a főtéren, a régi emlékezetesebb épületek közül feltünőbbek a *városháza* s a katolikus tornyat-lom nagy templom, mely a 15. század elején készült már s csak 1504-ben végződött be. A kassai, kolozsvári és brassói templomokra emlékeztet. A unitárius templom pár lépéssel félrebb húzódik meg. Ez újabb keletű. Szép képet adnak a nagy piacznak a csak pár év előtt épült paloták: a timárok társulatáé,

a Csapkés Ödöné és Timbus Józsefé. A főtéren és több utcán végig futó nemrég lerakott granitjárda-k szintén jelzik a város emelkedését. (A városháza képe l. a 22. oldalon.)

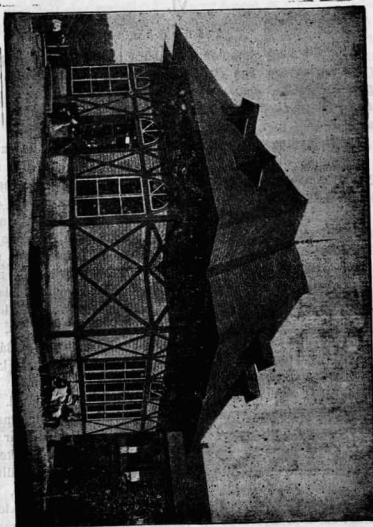
VI.

A fűrdőn.

A főtéri nagy templomtól jobbra térünk ki egy hegynék. Egy kis téglagyára van itt mindjárt Kimpel és Timbusnak — még csak keletkezében, naponta azért már 8—10 ezer téglát gyűr. — Megyünk tovább a hegynék a „Labaritsuson“ a szőlő árka mellett.

De én gyalog megyek, mert tulságosan fáraszt, ha székérről nézem az állatkínzást. Kissé meredek kápató. De annál nagyobb gyönyörűséggel nézhetünk vissza le róla a Keresztmezőre, az őt díszítő folyó, faluk és hegycsoszoruira s ezeknek magas bokrértára, a Székelykőre és Tordahasadékra: a természet költeményeire, — a térség búzakalásainak ozeánjára: az élet költészetére — s a cellulose füstölő kéményére: a tudomány emelkedésére. Ha néhány évvel később jövünk ide, mindent megtehetjük a mai por helyett egy gesztenyeerdő hűs árnyában. Nagy területet ültet be gesztenyével e domboldalon Velits Ödön polgármester. Ha úgy kedvezne neki a sors, mint Felsőbányán! Tul aztán beletűnt a nagy tekenőbe, a „Bánafűrdő“-re. Emitt egy kutból merik és hordják a sósvizet a konyhára hordókban, csebrekben és légeyekben. De ez még nem fűrdő. A fűrdő odább van, új épületeinek panorámájával. Kényelmes berendezéssel van ellátva mindenik. A polgármester nagy ambícióval dőlt neki e munkának, hogy legyen már egy fűrdő, hogy Istennek ezer évig itt ingyen heverő áldását kezdje felhasználni az ember. — A kopár domboldalt diófával ültette be s kigyóutat vágatott rá. De ez a sósföld, úgy látszik, nem ad elég élelet a fának, pedig a tulsó oldalon századok óta terem a rizling. Ez a „bánafűrdő“ a városé s pár garasért akár meleg, akár hideg zuhanyt ad az embernek; noha ez a sósviz ha hideg is, meleg. — Az igazság okáért megjegyzem, hogy itt a két kis tóban nem valami szerfelett sok víz lehet. (Képekben l. 132., 136., 174., 182. és 220. oldalakon)

Annál több víz van túl, ha átmegyünk egy kilométer fáradsággal északra, a másik medencébe, az „Akna”-ra. Ez az állami kincstáré, de ezzel is a város gazdálkodik s évenként egy aranyat csak azért fizet érte, hogy kezébe ne évvüljön. Érdekes

Gyógytornó a „Bányafürdő”-ben.

az, s mit itt látunk. Öt óriásnagy tó, kiszámíthatatlan mélységgel valamennyi s oly gazdag sótartalommal, a milyenre példát nem tudnak. Némelyik több-kevesebb jódot is tartalmaz s valamennyinek kitünő hatása van. Mindezek 10—15 lépésre vannak egy-

mástól s a közbelső tó teljesen *édesvízű*, melyből a dombtetőre gépezettel huzzák fel a vizet az állami bikatelep számára. A tavaknak a nép nyelvén „Házás”, „Kénkőves” s „Dörgő” stb. neveik vannak. A „Házás” partján tisztességes fürdőszobák vannak mindkét nem részére. A „Dörgő” a nép ingyen fürdője s állandóan tele van egész nyáron. Áprilisban már fürödnek benne, olyan meleg, hogy rétegenként éget. Gazdag sótartalmánál fogva fenntartja az embert úgy, hogy az uszni nem tudók is kényelmesen sétálgatnak benne, kivá't a Dörgőben s nem tudnak rá esetet, hogy valaki belehalt volna — a tavalyi évig. Ez eyszer tragoediának volt színhelye a Dörgő, mely amugy is borzalmas helyen van, felszine is mélyen lent egy hegytölcsérben. — Egy szép leány ugrott bele tavaly e sőtengerbe, hogy meghalt szívébe temesse szerelme tengerét.

Közvetlen a Dörgő mellett van a legujabb *sülyedés*, a hatodik tó, melynek még csak kút alakja van s nem használható fürdőre. Képe látható a 64. oldalon. — A sóbányát a rómaiak itt felülről művelték. Most is látható a tulsó oldalon egy pár csűr, hol a tetőre huzzák fel a sót a föld nyomrából. — E második nagy teknőből árnyas sétateren jövőken fel a bikatelep hegyére, honnan olyan meredeken, mint a milyenek felmászunk volt, szép csendesen leereszkedünk megint a városba, a Kolozsvári, most már *Jókai utcába*.

VI.

A sóbányában.

A Jókai-utczán végig megyünk északnyugatra, a szőlők állában levő bányatelepre. Ne mulassza el senki itt a föld gyomrába menni, hogy tanuja legyen annak a tenger kincsnek, mit az Isten jó kedvében rendelt e helyre s mit ezredek óta szakadatlanul s az apadásnak látszata nélkül rak zsebre és gyomorba az emberiség. — A száraz turista is jó időtöltéssel mehet végig a majdnem 1 kilométeres alaguton, mely jó darabig kővel van kirakva, azután símára csiszolt sófalakból áll az egész; megtehető, hogy az egyik üregét *Károlina-bányának*, másikat *Józsefbányának*, *Rudolfnak*, *Gizellának* stb. hívják; elszörnnyüködhetik a Józsefbányának 72 méter tölcséres mélységén s annak

bámulatos visszhangján, melynek nagyszerűségét Orbán Balázs tudja igazi elragadtatással festeni. Egy hangot 16-szor ad vissza hatványozott morajjal. Megláthatja a turista, hogy e roppant gazdag sőtregben dolgozik — *hat* bányamunkás, ezek is az éveknek csak egyik szakában, — csinos négyzetű figurára czifrázva ki az életnek e szükséges anyagát, mintha ez is fülbevaló volna s a melyik nem üti a négyzetű figurát, eldobják, mint haszontalan portékát, hogy századok, ezredek mulva kinlódjanak vele mások. A turisták másik fajtája pedig elkecserezzel nézi ezt az ostoba munkát s nem tudja megérteni, miért nem kell felhasználni Istennek ezt az áldását, mikor még a primitívebb korban is jobban felhasználták, pl. a fejedelmek is, a fejedelmi gazdag adományok bő forrásul. Bizony nem csalódom, ha azt mondom, hogy ez ingyenes istenadományból Tordán egy főgymnasium felépülhetne. — Hanem ehhez tán jobban értenek Magyarország bálos feji nemzetgazdászai.

VIII.

Ujtordában.

A bányából kijövet *Ujtordában* vagyunk, s míg a Tordahasadékba kimennének, nézzünk széjjel itt egy kissé. Nevezetes hely ez a templom melletti térség, nemcsak azért, hogy pár év előtt ronda hely volt, s most csinos sétátér kezd lenni helyébe; hanem azért, hogy itt gyilkoltatta le Básta a templom várába szorult lakókat. A megmaradt sóvárogóknak adományozta Bethlen Gábor fejedelem a templomot kastélyával, a leggyilkoltak helyébe pedig katonái közül telepített lakókat, kiknek utódai a mai derék ujtordaiak, s kik épen most járnak abba, hogy e tért Bethlen Gábor térnek nevezze el a város. A templom szintén érdekes, alighanem a legrégebbi épület a városban s Zsigmond király idejéből való, mert Bethlen Gábor előtt koronabirtok volt. Innen egy pár lépéssel kinézhetünk az ujtordai temetőbe, hogy a mai izlés szerint egy naiv, de kedves poétát megtiszteltünk haló porában. *Gyöngyössi János* (s nem *István*, amint Orbán tévedésből írja, mert egészen más az egy századdal előbbi *Gyöngyössi István*, a muranyi *Vénus* poétája), *Gyöngyössi János*,

mondom, ujtordai ev. ref. pap volt (szül. 1741., meghalt 1818. márczius 15), a debreczeni rimes iskolába járt s lett nagy mestere a *leoninusnak*, melyet hazánkban jóformán ő egyedül művelt. Temetői sírkövén ezek a versek olvashatók:

*„Magyar költészet bölcsőjét gyöngyosorokkal ékített
Költér Gyöngyössi Jánosnak a halás köztisztelet.*

*Mint proféta Ujtordában negyvenhat évekén át
Buzgalommal sáfárolta a hitnek szent oltárát.*

*Itt kezdette életének közhasznú szép pályáját,
Itt érte hetvenhét éves földi léte alkonyát.*“

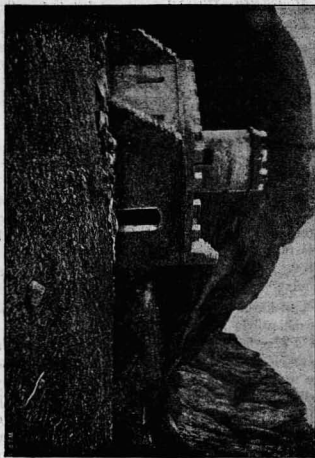
IX.

Ki a Tordahasadékba!

Én most már nem megyek, mert jártam eleget, de meg el is esteledtem, s mi türes-tagadás el is fáradtam a *Létom* tetőről jövőt idáig. De bizatom önöket uraim, s titeket barátaim, holnap reggel menjétek ki a szép csodás természetbe. Nemcsak a portól és füledt levegőtől szabadul meg testetek a mező virágai között, de lelketek szárnyra kel Isten felé a hatalmas ós erő bámulatában . . .

Két ut közül lehet választani. Visszamentek Ó-Tordába s a város déli végén a nagy hídól egy ut nyugat felé tér a dombokra s a szentmihályfalvi és mészközi szőlőhegyek tetején pár óra mulva elérétek a hasadék déli végét. Közbe-közbe tekintetek le a szép Keresztmészőre s a lábatok alatt kigyózdó Aranyosra. Hanem jobb lesz a másik utat választani. Menjétek innen Uj-Tordából nyugatra — s lankásan emelkedő szép országuton, hamarosan elérétek Szindet, ott legalább Bors Albert ur vagy Módi Miska körjegyző vagy akár Gadó bácsi vagy mindhármán egyszerre magyaros vendégszeretettel fogadnak benneteket, honnan aztán pár percz mulva értek egy csinos turista menedékházat, melyet 1890-ben építettek Dr. Damokos Andor főszolgabíró és Módi M. Körjegyző buzgolkodásával s az E. K. E. és a megyei közigazgatás segítségével. Ez uttal is déli végébe jut az ember a hasadékknak. Leszálltok a mélybe, hol szelíden foly

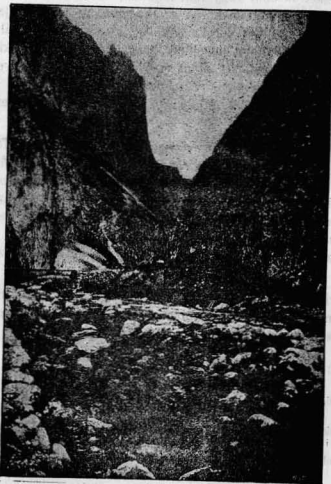
egy kis patak két malmot táplálva vizével. Itt-ott egy-egy pákulár őrzi nyáját s bámészkodva néz rátok. Aztán mentek a szűk szoroson fel az északi végéig mintegy $1\frac{1}{2}$ —2 klmtrt, de nem a patak kövein ugrálva, mint mi ennekelőtte, bele-beleesve derékig egy-egy gubbenőbe, s a hölgyeket rendkívül kedves udvariassággal ölben vive egyik partról a másikig, — nem, most a kőszikla oldalába végig pompás ut van vágva, mely a turista

Tordahasadékú turista menhár.

házzal kapcsolatosan készült. Kisebbs nagyobb barlangokat fogtok látni utközben s kecskéket ugrálni a szirteken, de csak ott fogtok igazában álmétkodva megállani, hol tővétől a tetőig házfal simasággal emelkedik az égnek a kő Petőfiként mint egy óriás, hogy csillagot raboljon. A hasadék északi vége felé éri-

tek el a két nagy barlangot, melyek a hegyoldal dereka táján vannak s farkasszemet néznek egymással. A bemenetelnél kézzel rakott kőfalak vannak; mert sok kurucz-labancz világot látott hajdan a magyar. Most békés denevérek tanyáznak a sötét üregben.

Tordahasadék belseje.

Gyertyákkal kell bemenni mindkettőbe, néhol hason csuszva. S ki tudja nincsen-e a hozzá nem férhető helyen olyan óriási üreg is, mint a szépesbélai nagy csepegő barlang? — A nyugati oldalon a „Balika (Bajka) vár“-nak nevezett barlang a nevezetesebb. Ebben volt talán az a kútszerű mély nyílás, mely a nép

phantáziája szerint a Dárius kincsét rejtette magában s melybe az a bolondos kéményesprő beszurult; némelyek szerint a nyílt hegytetőről nyúlt be a lyuk, hová a derekára erősitett kőtéllal ereszkedett be Kis János uram a kincs után. Gyöngyössi János azt írja, hogy: „Nyavalyás . . . mert nem volt mód benne, hogy csak egyszer is enni vagy inni adjanak, mert fővel befelé rekedt. És így éhen holt meg”. A szájhagyomány azt mondja, hogy lábhal lefelé szorult a dereka a kővek közé s azt kiabálta fel a lyuk szájába a köteleet húzóknak, hogy: nem tudtok ti kihuzni, mert többen vannak itt alatt (t. i. az ördögök) s kegyetlenül húznak lefelé. Hat napig járt a felesége ki hozzá s úgy eregetett be neki *harminczkét ölnyi mélységbe* egy-egy falat kenyeret és puliszkát.

Érdekes a Gyöngyössi *leoniusát* megismerni, melyet 1780-ban írt s mely a *Magyar Hirmondóban* is megjelent volt. Hosszas bevezetést mond prózában, hogy . . . „a pénzkereső korhelek ottan-ottan jártanak, ő is (Kis János kéményesprő) másoknak tanácsára béereszkedvén . . . hat napra meg is holt”. (Versében hetet mond). Még hosszabb jegyzeteket csatol egy-egy szava után, panaszolva, hogy őt homályossággal és erőltetéssel valólják.

A rimes distichonokat könyvnélkül is meg lehet tanulni, mert nem nagy dolog s felette mulattató, tárgyának tragoédiája mellett is. Ime, halljátok:

„Hol lehet oly tár-ház, melybenn a Kints tsupa sár-ház?

Hald meg — pénz-kereső, kintset üregbe leső!

Torda felett egy Hegy hasadt meg. Ez egy bizonyos Jogy

Tégedet a nevezett kints-Kamarára vezet.

Keskeny üreg mélyen Vagyon itt. Oda kőbe kénylen,

(Hogy nem félti fogát!) KIS le-bocsátja magát.

Ostoha bátorság! harmincz-köt ölnyi szoroság;

Nagy dolog addig elé el-verekedni belé;

Tétova fordulván, 's az Üreg derekára szorúlván,

Hét napokig nyomorog, sír szeme, könyve sorog.

Szomjuhozás, éhség megöleik. Oh kinos — egésség!

Mellynek alatta halál rést az ölésre talál.

Kints keresés végett nyavalyás, mint mások is, égott;

Életet így keresett; törbe de fővel esett.

Hirtelen a kintsen kapa. Hát Kenyere 's vize sintsen,

Lenni ha gazdag akart, sirt maga körme vakart.

Egybe szerentsének fia lett, hogy az ő tetemének

Márványból hasadtott kő-köze börtöt adott,

Fenn maradandó Hír! *Kémény-Septónék* ez a sír,

Mellybe rekedt elve, hertzegi börtija leve.”

Nós, az északi végen kijutott a hegyhasadékból s kissé távolacska egy gazdag forrásra akadtok, mely a Szent László lova patkójának a nyomásából fakadt . . . Apró pénz-kövecseket is szedhettek tarisnyátokba . . . Hanem ezeket a legendákat ti jobban tudjátok, mint én — Isten veletek. (A Tordahasadék és Turi-hasadék képei láthatók 60, 62, 69., 72., 83, 224. és 225. oldalokon.)

Torda.

Borbély György.

A felvinczi nazarenusok.

Ez is speciális dolog nálunk. Nemcsak vármegyénkben, de egész Erdélyben csak Felvinczen van ez a vallás, a mint Nagy-Magyarországon Orosháza vidékén. Érdekes e vallás alapja s nem is megvetendő. Az istenben vetett erős hitből, bizalomból (Orosháza vidékén egyszerűen „hivók”-nek mondják magukat), jóságból és beületességéből indul ki. A háboruval fursán állanak. Az öldöklés — s így a háboru ellen — negatív bár, hadat izennek. Ölés szándékából vasat nem fognak kezükbe. Készek inkább meghalni. A 70-es években két felvinczi legényt a katonaságban erővel ültettek lóra, odakötözték. Nem használt semmit. Ők megmaradtak hitükben. A katona vasszorog sem tágitott s a káplár vesszője alatt — hitelvívük mellett — meghaltak. S mindezek mellett a hadkötelezettséget elismerik.

A felvinczi nazarenusság 1867-ben kezdődött, mikor Vas József bankóhamisító s kötekedő természetű ember az illavai börtönből, mint megszeldülött bárány, került ki; feltette magában akkor, hogy ezután a jónál is jobb lesz. Egyszerű, elvonult élet él, senkit nem bánt, nem károsít meg, inkább ő szenved; adósságot nem csinál. — szóval takarékos, becsületes, jó ember lett. Elment az alföldi nazarenusokhoz, hogy tőlük is tanuljon

valamit S városában megalapította az új egyházat. 1875-ben már egy csinos imaházat építettek, melybe esütörtökön és vasárnap járnak el, lehetőleg úgy, hogy egy időbe ne essék a más közönség templomozásával, melyhez ők is még tartozandóknak ismerik magukat s noha jogot nem kívánnak, a *kötelezettséget elismerik és teljesítik a rendes törvényes egyházzal szemben, ki-ki a hívő tartozik* Két alapkönyvük van: a biblia és énekes könyv, utóbbi saját számukra irt „Sion Hárfája” czimmel, melyhez ugyan természetük szerint nem kötik le magukat, hanem kibén, mikor és miként keletkezik az erzés és támad a szó, csinálják a verset, a rimet és dallamot. A bibliához sincs külön papjuk, hanem a kit leghamarabb megszáll a szentlélek, akár kovácsmesterember, akár gombkötő, feláll s ihlettel magyarázza a bibliát. Az imát tédre esve mondják el egy előlímádkozó után. Ennek sincs formulája. Ki-ki a mit érez, azt mondja. — A társaságba való felvételt 6 heti vezeklés előzi meg, mely alatt a templom tornácán belül nem mehet az illető. Ez idő alatt „utazó” czime van a confirmálandónak. A ki a gyülekezet törvényét nem tartja meg, egyszerűen kizárják. Felvinczen mintegy 25 nanarénus van — s van egy pár a szomszédfalvakban is. — Né-mely czikkelyük lehet beteges kinövés. Azokból keveset ismerek. Az ismertekben sok őszinteséget látok s én ugyan názárenus nem vagyok, de az ők őszinteségüket többre becsülöm, mint a *szentek* összes hazugságait.

B. Gy.

Az 1894. évi június 3-án tartandó Emke nagy közgyűlése és a báró Jósika Miklós születés-házának emléktáblával leendő megjelölése ünnepélyességeinek

S o r r e n d j e :

1. A Budapest, Kolozsvár, Brassó, Maros-Vásárhely felől jövő vasuti vonatokkal érkező vendégek ünnepélyes fogadása a tordai pályaháznál reggel 8 óraker. A vendégeket üdvözli Rédiger Béla Torda-Aranyosvármegye alispánja. 2. Bevonulás az Emke zászlója alatt a főtérig, a hol az érkezőket Torda városa nevében üdvözli Velits Ödön polgármester. 3. A városháznál $\frac{3}{4}$ 10 óraker gyűlekezés, testületi levonulás a báró Jósika Miklós születési háza eleibe, hol a magyar regényirodalom megalapítója születésének századéves emlékére készült emléktábla lepleztekik le, d. e. 10 óraker következő sorrenddel: a) a tordai dalkör éneke; b) az Erdélyi Irodalmi Társaság küldöttének, Széchy Károlynak beszéde; c) a különböző irodalmi társaságok küldöttének beszédei; d) alkalmi óda elszavalása; e) polgármester által az emléktáblának a város gondozásába való átvétele és a megjelent küldötségeknek köszönetet mond; f) tordai zene-egylet indulója. 4. Az Emke közgyűlés megtartása d. e. 11 óraker az ó-tordai ev. ref. templomban következő tárgysorozattal: a) tordai dalkör éneke; b) a tisztikar és az igazgató választmány jelentései és indítványai; c) az évi költségvetés megállapítására és a megelőző évi zárszámadásra vonatkozó számvizsgáló jelentések meghallgatása, elfogadása és a felmentvény megadása esetleg megtagadása. d) határozat hozatal a vidéki választmányok jelentései fölött; e) az egyesület tisztviselőinek, s a két tagból álló számvizsgáló bizottságnak megválasztása; f) egyesek önálló indítványai, melyek az igazgató választmányhoz a közgyűlés előtt legalább 8 nappal írásban benyújtandók; g) az ügykezelési szabályok megállapítása, s az alap-

szabályok megváltoztatása, módosítása fölötti határozat hozatal; h) a jegyzőkönyv hitelesítésére három tagnak kiküldése; i) a tordái zene-egylet indulója. 5. Délután 2 óraker társas ebéd a vármegye házánál, egy teríték ára 3 frt. 6. Előd után 4—8 óráig megtekintése a Széchenyi ligetben rendezendő táncszal egybekötött ingyenes néptánpelelynek, a város nevezetességeinek, sósfürdőknék és sóbányáknak stb. 7. Este 8 óraker hangverseny a vármegyei ház disztermében, 10 óraker ugyanottan táncvizigalom: személyjegy 2 fo.int. 8. Junius hó 4-én reggel 7 óraker az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület és a kirándulást rendező bizottság utasítása és vezetése alatt társas kirándulás: a Tordahasadékhoz, annak megtekintése, az ujonnan épített menedékház átadása és átvetele; turista villásreggeli; onnan d. u. 2 óraker indulás Torockóra, a Székelykő és torockó-szentgyörgyi várrom megtekintése, a népviselet bemutatása; este 8 óraker vacsora és meghálás. Junius hó 5-én reggel 7 óraker indulás a havasi kirándulásra, Offenbányán villásreggeli és az érczuzók megtekintése, tovább utazás, estve megérkezés Topánfalvára, elszállásolás, 8 óraker vacsora és meghálás. Junius 6-án reggeli 6 óraker indulás Skerisorára, 11 óraker megérkezés a jégbarlanghoz, másfelől jövő kirándulókkal találkozás és villásreggeli, utána a jégbarlang megtekintése, visszatérés a községbe, vacsora és meghálás. Junius 7-én reggel 6 óraker indulás vissza Topánfalvára, megérkezés után villásreggeli, tovább utazás Verespatakra, honnan az aranybányák, a Csetátye és a Detonáta megtekintése után a Torda felé jövőknek visszatérés Topánfalvára, a tovább menőknek Abradányára, meghálás és másnapon 8-án hazautazás. Részvételi jegyek ára a kocsibérek, élelmezés, meghálás és háttas lovak költségét is beleértve, Tordától és vissza személyenként 35 frt, mely összeg a jelentkezéssel egyidejűleg befizetendő; kik csak a tordái hasadékbá és Torockóra szándékoznak, 6 frtot fizetnek; kik pedig saját kocsijokkal jönnek, kocsibért nem fizetnek. Mindennemű kérdésre készséggel és késedelem nélkül fel-

világosítást ad, a társasbédre, a hangversenyek egybekötött táncmulatságra és a kirándulásokra előjegyzéseket kér elfogad és teljesít, az elszállásolásokról gondoskodik a 100-as bizottság elnöksége. Mindennemű bejelentéseket — az illető díjak előleges bekuldése mellett kéri az elnökség 1894 május 26-ik megtenni; a díjak következők; 1. A közgyűlésen való megjelenés bejelentéséhez csatolandó 1 frt. 2. Társas ebéd ára 3 frt. 3. Hangversenyen egybekötött táncmulatság belépti díja személyjegy 2 frt.; családjegy 5 frt. 4. Az összes kirándulások részvételi díja 35 frt.; csupán a tordahasadéki és torockói kirándulás díja 6 frt. Az összes — a közgyűlés az innepségek és részvétel iránti levelezések, megkeresések Velits Ödön polgármester és a 100-as bizottság elnöke nevére Tordára czimezendők.

A 100-as rendező bizottság nevében Tordán, 1894. május 5-én. Gr. Bethlen Géza, tiszteleti elnök Velits Ödön elnök. S ndor Kálmán társ-elnök. Gergely Ignác alelnök. Nagy Olivér alelnök. Nesselfeld Miklós, Nagy Albert, Borbély György, Volenszky Gyula jegyzők. Gombos László pénztárnok. A 100-as bizottság tagjai a következők:

Asztalos Gábor, Bálint József, Balogh György, Betogh Ferencz, Betogh Jenő, Dr. Betogh Miklós, Betogh Sándor id. Betogh Sándor ifj., Gr. Bethlen Balázs, Gr. Bethlen Bálint, Bergai József, Bertalan József, Boér Dénes, Dr. Bogdány Lajos, Boncza Miklós, Bónó József, Bornemissza Gyula, Bors Albert, Brassányi Ferencz id., Csegezi László ifj., Csegezi Mihály, Csipkés Ödön, Csongvay Domokos, Csakó László, Dr. Damokos Andor, Dániel József Dr. Dávid Lajos, Dindár István, Dunló János, Erecsényi Béla, Fokote Lajos, Felföldi Béla, Ferenczi Ferencz, Finta Miklós, Fodor Pál, Frenkel Lipót, Fűzi Sándor, Gaál László, Gál Miklós, Gál Mór, Gajzágó Róbert, Galandauer Henrick, Gaszner József, Gegesi József, Gegesi Sámuel, Gombos László, Dr. Harmath Béla, Dr. Horváth Miklós, Ilyés Gyula, Jakab Gergely, Jakab János, Jeney Károly, Jeney Zsigmond, Br. Jósika Andor, Br. Kemény Ákos, Br. Kemény Ödön, Keresztes János ifj., Kleinhempel József, Kleinhempel Sámuel, Körmeny Oszkár, Lengyel Kristóf, Löwy Dávid, Löwy Rudólf, Löwy Zsigmond, Medgyesi János, Mészáros István, Mezei András, Cs. Mike Márton, Miksa Imre, Módi Mihály, Nagy Albert kereskedő, Nagy Béla, Nagy Balázs, Nagy Lőrincz, Nagy Miklós birtokos, Némethi József, Orbán Károly, Pálfi János, Dr. Pap Samu, Páska Simon, Péter János, Polonyi Sándor, Pozsonyi Antal, Rédiger Béla, Reich József, Salamon Ferencz, Simon József, Sipos Béla, Szabó Sámuel, Szecsoódi Kálmán, Székely János távár, Székely László, Szent-

királyi István, Dr. Szentkirályi Lajos, Szócs Péter, Dr. Szentpéteri János, Dr. Szentpéteri Lajos, Tamási Péter ifj., Gr. Teleky László, Thoroczkay Lajos, Gr. Thoroczkay Miklós id., Gr. Thoroczkay Miklós, ifj., Thoroczkay Sándor, Tóth Olivér, Tulogdy Sámuel, Vajna Ödön, Varasdy Lajos, Varga Dénes, Veszprémi Lajos, Dr. Vertán Endre, Vláza János, Weress Ferencz, Dr. Wolf Gyula, Zalányi István, Zarándi Károly, Zeyk József ifj., Gr. Zichy István, Zsákó János.

TARTALOM.

	Oldal.
1. Előszó	3
2. Kossuth Lajos-Tivadar emléksorai (cinkográfia)	5
3. Tordaaranyosvármegye és Torda város czimerei (két képpel)	5-7
4. Harmath Lujza és Dr. Jankó János emléksorai	6
5. Kossuth Ferencz emléksorai (cinkográfia)	9
6. Borbély György — Ödvözet az Emlékhez	11
7. Kuzskó István, Dicsőfi József, Dr. Vajda Emil, Török Irma, Bartha Géza, Koós Ferencz — emléksorai	13-16
8. Dr. Márki Sándor — Az aradiak torjai malma	16
9. Röck Pál (Torda), Sándor József (Középálya), Sándor Kálmán (E. M. K. E.), Desseswffy Paula (Gondolatok) emléksorai	18-21
10. Rédlger Géza — Százados ének (költ.)	23
11. Dr. Hidófalvi István, Májai István (Óhajítás) sorai	25
12. Gyórfly József — A drezdai koporsó magyar földben	26
13. Dr. Németh Gyula — Száz év múlva	29
14. Palotay Csorba Ákos — Naplóból (Br. Jósika M.)	30
15. Dr. Zakariás János — Csángó magyarok	33
16. Kapácsi Dezso emlékverse, Nagy István és Dr. Haller Károly sorai	34-35
17. Pethó Miklós — A földmivelők érdekében	37
18. Nesselfeld Miklós — Jósika Miklós, (epigramm), Veress Károly, Kádár József, Mártonffy Imre emléksorai	38-39
19. Nemes Ödön — A torozskövídeki nap (4 képpel).	41
20. Fried Farkas — Semper Idem. (költ.)	49
21. Melnár János — (Az Emke programja), Tokaji János (emléksorok)	51-52
22. Varga Dénes — A tordai középiskoláról	53
23. Erdélyi J. Miklós — Májusi lomb (költ.)	61
24. Jeney Károly, Miskolczy Henrik, Kádár Józsefné Emke (költ.) Dr. Gspán Károly, Oxfordi levelező és Nagy József — emléksorok	61-66
25. Szaboleska Mihály — A górgényi várhegy alján (költ.)	66
26. Szabó Géza — Divatos hazai műkedvelés	67
27. Erdélyi J. Miklós — „Eszter” szerzője (költ.)	75
28. Borbély Sándor, Dr. Borzovay B. Ia. Br. Feilitzsch Arthur, Szabó Géza és Imecs Margit emléksorai	76-84

29. Borbély György — Római régiségek Tordán	77
30. „M” — Touristaság és tudomány (1 képpel)	81
31. Nesselfeld Miklós — Torda diszpolgárai (Br. Kemény György, Orbán Balázs, Kossuth Lajos és Jókai Mór) 8 képpel	85
32. Boros György — Orbán Balázsról	90
33. Fülel Sz. Lajos — Édes magyar népem (Kossuth temetésére) költemény	98
34. Pósa Lajos — Kossuth diadalutja (költ.)	100
35. Gr. Bethlen Gábor, Gál Zsigmond, Kállay Jenő, Demény Endréné, Fazakas Lajos, Dr. Szentpétery Lajos és L. Fekete Eszter emléksoraik	103—104
36. Borbély Sándor — Az aranyosszékiek tánca	105
37. Dr. Draskóczy Pál, Balázs Máté, Székely József, Zarándy Károly, Némény Ferencz (havasi jegyzetek) emléksoraik	109—112
38. Varasdy Lajos — Népiskolák és néptanítók	111
39. Kanyaró Ferencz — Az első márczius 15-ke	113
40. Gáspár Imre — Szabadság szobra (költ.)	115
41. Jósika szülőháza (kép)és Kolumbán Károly, Péter János, Nagy Balázs, Kósa László, Alfa (Jósika M. költ.) emléksoraik	115—121
42. Endrődi Sándor — Strófák (Br. Jósika) költ. 3 kép.	117
43. Hegedűs István — Jósika Miklós (költ.)	122
44. Kele György — Jósika albuma (költ.)	126
45. Felszeghy Dezso — Pünköszt elsőstéjén	127
46. Ábrányi Emil — Zászló, (költ.)	128
47. Nagy Albert — Az Emke hivatása Tordaaranyosvármegyében	129
48. Benzódi Gergely — Három tanár Tordáról	131
49. Dézsi Mihály — Magyarság	133
50. Dr. Damokos Antalné, Gajzágó Róbertné, (épigram) Felszeghy Sámuel, Rédiger Béla, (Ki a valódi hazai?) Nagy Olivér, Merza Gyula — emléksoraik	135—140
51. Demény Endre — Iskolaügy a havason	138
52. Volenszky Gyula — Torda iskolái s néhány vonás a megye tanügyéből	141
53. Deák Lajos — Nevelés a hazaszeretetre	147
54. Csongvay Domokosné, Szecsődi Kálmán, Kapácsy Dezso (költ.), Téglás Gábor, Dulló Jánosné emléksoraik	146—152
55. Schmidt Rezső — Első erdélyi nádszövénygár	151
56. Demeter Dénes — Torda vallási és művelődési viszonyai	153
57. Csákány Sándor (A magyar dalról), Deaky Albert, Gvidő Béla emléksoraik	156—160
58. L'huillier István — Hóni kertészettünk	157
59. Kápolnay Lajos — Emlékezés az emlékekről	159
60. Zarándy K. Károlyné — Húsvéti szokások a havason	161
61. Gr. Bethlen Géza, Kovács Sámuel, Saterényi József, Veress Dezso (Emke és a magyar társadalom) emléksoraik	164—170

Oldal.

62. Dr. Szádeczky Lajos — Mihály oláh vajda megületése a Torda mezoi táborban (1801),	165
63. Schmidt Rezső — Állami faiskola és magtermelő telep	171
64. Nagy Albert — A havasi román közép babonái a hét napjairól	175
65. Székely Józsefné, Demeter Dénes, (vors) és Kuszkó István emléksoraik	180—181
66. Boros György — Tordai országgylűlések (1 kép)	183
67. Albert János — A tordai Labyrinthus	187
68. Dr. Ferenczi Zoltán és Szokula Ákos emléksoraik	188
69. Jeney Károly — Vadászati viszonyok Tordán és vidékén	189
70. Nagy Albert — A gainai leányvásár	193
71. Török Bertalan, Velits Odón emléksoraik	197—198
72. Egyletek, Társulatok, Torda iparosai	199
73. Volenszky Gyuláné, Gálffy Bálint és Sebestyén Arthur emléksoraik	205—206
74. Borbély György — Torda némely nevezetességéről. (Visszaemlékezés, Keresztesmezőn, Cellulosegyár, Aranyoshid, a városban, a sós fürdő, a bányában, Ujtordában, Tordahasadék, 20 képpel)	407
75. B. Gy. — Felvinczi nazarenusok	227—228
76. Emke közzgylés programja	229—232
77. Hirdetések	

Oldal.

Nagyobb sajtóhibák.

36. oldal. Basta — Basta helyett.
 42. „ „ tényezőjét — tényezőjét helyett.
 44. „ Brassay — Brassai helyett.
 163. „ Betlen — Betlen helyett.

